

Iskustva rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19

Šoštarić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:146461>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Monika Šoštarić

**ISKUSTVA RADA POMOĆNIKA U NASTAVI
U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marina Milić Babić

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Djeca s teškoćama u razvoju.....	1
1.2. Djeca s teškoćama u razvoju u sustavu školovanja	2
1.2.1. Kriteriji za dobivanje pomoćnika u nastavi	3
1.3. Pomoćnici u nastavi.....	3
1.3.1. Zakonski okvir	3
1.3.2. Uloga pomoćnika u nastavi.....	4
1.3.3. Izazovi pomoćnika u nastavi.....	6
1.4. Posljedice pandemije u području odgoja i obrazovanja i pregled dosadašnjih istraživanja.....	7
1.4.1. Djeca s teškoćama u razvoju i COVID-19.....	8
1.4.2. Učitelji i djeca s teškoćama u razvoju za vrijeme pandemije	9
1.4.3. Pomoćnici u nastavi i COVID-19	9
2. Cilj i istraživačka pitanja	10
3. Metoda prikupljanja podataka	11
3.1. Sudionici	12
3.2. Postupak provedbe.....	13
3.3. Prikupljanje podataka	14
3.4. Obrada podataka	15
4. Rezultati i rasprava.....	16
4.1. Iskustva pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19 vezana uz pružanje podrške učenicima s teškoćama u razvoju.....	16
4.2. Izazovi rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije.....	22
4.3. Podrška pomoćnicima u nastavi u vrijeme pandemije	39

4.4. Prijedlozi za unaprjeđenje rada pomoćnika u nastavi s učenicima s teškoćama u razvoju u kriznim stanjima	44
5. Zaključak	52
Popis slika	54
Popis tablica	54
Literatura	54
Prilozi	56
Podsjetnik događaja za vrijeme pandemije COVID-19	56
Kratki upitnik o obilježjima sudionika	58
Skraćena verzija pitanja	59

Iskustva pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19

Sažetak:

Pomoćnici u nastavi osobe su koje učenicima s teškoćama u razvoju pružaju direktnu pomoć i podršku u procesima odgoja i obrazovanja, zajedno s njima sjede u klupama i pomažu pri savladavanju školskog gradiva. Početkom pandemije proglašeno je izvanredno stanje obilježeno karantenom, pri čemu su i obrazovne ustanove bile zatvorene. Pravila rada u pandemijsko doba zakon ne propisuje, stoga su načini rada pomoćnika u tim okolnostima bili različiti; samostalan rad od kuće, rad s učenikom putem video poziva, izostanak rada; samo su neki od njih. „Velika je to odgovornost, malo podrške... mislim da je to dobar opis posla pomoćnika u nastavi“ – spomenutu odgovornost pomoćnici ističu, primjerice, u kontekstu izostanka osobnih kontakata radi očuvanja zdravlja učenika, a što se njihovih radnih zadataka tiče, pri preuzimanju uloge učitelja. U navedenim okolnostima, bili su prepušteni sami sebi, a pozitivnu podršku doživljavaju jedino od strane učiteljica i koordinatorica. Nastavu na daljinu percipiraju nefunkcionalnom koja, kao takva, sa sobom nosi niz izazova za pomoćnike u nastavi; nedostupnost informacija, neizvjesnost plaća, povećan opseg posla, nedostupnost radnih materijala itsl. Nadalje, kako ovaj rad ne bi ostao samo na razini detektiranja, sudionici nude i neke smjernice za unaprjeđenje rada s djecom s teškoćama u razvoju kao npr. pružanje podrške učenicima s teškoćama u razvoju zajedničkim radom u domu učenika ili u školi. Osim toga, ističu i važnost unaprjeđenja njihova statusa pomoćnika u nastavi u kriznim stanjima putem, primjerice, mjera povećanja plaća ili definiranjem stalnog radnog odnosa.

Ključne riječi: pomoćnici u nastavi, djeca s teškoćama u razvoju, pandemija COVID-19, iskustva rada

Teaching assistants in COVID-19 pandemic

Abstract:

Teaching assistants provide direct help and support to children with special educational needs and/or disabilities during their education in school. At the beginning of COVID-19 pandemic, quarantine was declared and schools were closed too. The law does not state the rules of how to do work in pandemic, therefore teaching assistants had various working environment. Some teaching assistants worked from home, some provided support to pupils via video call and some of them didn't work at all; these experiences are just some of the ones mentioned in this research. "It's a big responsibility, small support... therefore I think that's a good description of a teaching assistant's job" – mentioned responsibility assistants point out through, for example, absence of personal contacts in order to preserve health of pupils with disabilities. Furthermore, by doing their job, they were forced to assume the role of a teacher. In circumstances like that, they were left to fend for themselves, and the only positive support they experienced came from teachers

and coordinators in schools. In teaching assistants' opinion, distance learning is perceived as dysfunctional, which brings various challenges for them, like: lack of information, uncertainty in payment, sheer amount of work, unavailability working materials etc. In this research, participants offer certain recommendations for improving the work with children with disabilities in crisis situations, as providing support to the pupils with disabilities in their home, creative assignments for pupils, assistants participation in school meetings and so on. Also, they mention suggestions for improving their work status as teaching assistants, for example raise and permanent employment.

Key words: teaching assistants, children with special educational needs, COVID-19 pandemic, work experiences

Izjava o izvornosti:

Ja, Monika Šoštarić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica ovog diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Monika Šoštarić

Datum: 1.9.2022.g.

1. Uvod

U svijetu brojimo oko 240 milijuna djece s teškoćama u razvoju u dobi do 17 godina, što čini u prosjeku 10% populacije. U usporedbi s djecom bez teškoća u razvoju, djeca s teškoćama u većem su riziku od razvoja određenih negativnih čimbenika poput osjećaja nezadovoljstva (51%) i diskriminacije (41%), a podaci vezani uz školovanje potvrđuju da su djeca s teškoćama u razvoju u 47% većem riziku da nikada neće pohađati školu te 47% većem riziku da neće biti uključeni u sustav osnovnoškolskog obrazovanja u dobi koja je za to pogodna (UNICEF, 2021.). Navedeni podaci vrijedni su spomena obzirom na to da odgoj i obrazovanje tvore temelj svakog pojedinca, kvalitete njegova života, rasta i razvoja, a naposljetku i budućnosti (Leutar i Buljevac, 2020.). Uz to, obrazovanje poznajemo kao jedno od temeljnih prava čovjeka. Zbog toga, od presudne je važnosti inkluzija djece s teškoćama u razvoju u obrazovni sustav kako bi oni bili u mogućnosti ravnopravno participirati u procesima odgoja i obrazovanja zajedno s drugom djecom i jednako kao i drugi. Navedeno je ostvarivo posredstvom pomoćnika u nastavi čija se uloga u školstvu ogleda u pružanju neposredne pomoći i podrške učenicima s teškoćama u razvoju u obavljanju osnovnih radnji ili podmirenju osnovnih životnih potreba, socijalizaciji s drugim učenicima i djelatnicima škole te pri obavljanju školskih aktivnosti.

1.1. Djeca s teškoćama u razvoju

Teškoće u razvoju čine univerzalan pojam i službeni termin koji se koristi u raznim međunarodnim i domaćim izvorima prava, od *Konvencije o pravima djeteta* (1989.) te o *pravima osoba s invaliditetom* (2006.) koje reguliraju opća prava djece s teškoćama u razvoju do, primjerice, *Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju* (NN 24/2015) koji predstavlja temelj prava vezanih uz školovanje djece.

To je poseban pojam namijenjen djeci, a zamišljen na način da uključuje mogućnost prolaznosti koja je potencijalno ostvariva uz profesionalnu podršku i razne dijagnostičke, medicinske i rehabilitacijske postupke, te da se strogo razlikuje od pojma invaliditeta koji

podrazumijeva postojanje trajnog oštećenja (Leutar i Buljevac, 2020.). Još jedan pojam s kojim se ne bi trebao poistovjećivati, a koji je i dalje često korišten u praksi jest pojam posebnih potreba. Pri tome valja imati na umu da ne rezultira svaka teškoća u razvoju „posebnim“ potrebama, niti su sve npr. obrazovne potrebe djece uvjetovane njihovim teškoćama u razvoju (Radetić-Paić i Zrilić, 2013.; prema Drandić, 2017.).

Prema već spomenutom *Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju* (NN 24/2015), djeca s teškoćama u razvoju su djeca kojima, u određenom dijelu, smanjene sposobnosti ograničavaju učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u obrazovanju zajedno s ostalim učenicima, a čiji je temelj u vještačenjem utvrđenim sljedećim stanjima:

1. oštećenja vida,
2. oštećenja sluha,
3. oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju,
4. oštećenja organa i organskih sustava,
5. intelektualne teškoće,
6. poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja,
7. više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju.

1.2. Djeca s teškoćama u razvoju u sustavu školovanja

Odgoj i obrazovanje trebali bi biti utemeljeni na prihvaćanju različitosti svih učenika, a težiti izjednačavanju mogućnosti za postizanje najvećeg mogućeg stupnja obrazovanja svakoga od njih.

„Inkluzivan pristup predstavlja spremnost okoline na promjene i prilagodbe prema potrebama svih članova društva“ (Igrić, 2015.a). Da bi to bilo moguće, društvo i sustav u cjelini moraju surađivati i poduzimati određene akcije. Ono što doprinosi razvoju inkluzije

jest saznanje da upravo društvo i okolina mogu uzrokovati veći broj prepreka za djecu s teškoćama u razvoju, nego li same teškoće s kojima se dijete nosi (Igrić, 2015.a).

U procesima odgoja i obrazovanja, uključivanje djece s teškoćama u razvoju u razrede redovnih škola pozitivno utječe i na ostale učenike u razredu. Takvo okruženje ima važnu ulogu u socijalnom, kognitivnom i emocionalnom razvoju djece (Igrić, 2015.a). Nadalje, jedan od krajnjih ishoda inkluzije predstavlja i doprinos stvaranju osjećaja pripadnosti i partnerstva kod djece s teškoćama u razvoju (Igrić, 2015.a), gdje oni imaju priliku razvijati se u zajedništvu s učenicima bez teškoća u razvoju i biti aktivni sudionici tih procesa u kojima mogu podmiriti sve svoje potrebe. Kako bi učenici s teškoćama u razvoju mogli ravnopravno sudjelovati u procesima obrazovanja u sklopu individualno određenog okvira programske potpore, neophodna je potpora pomoćnika u nastavi.

1.2.1. Kriteriji za dobivanje pomoćnika u nastavi

Učenik ima pravo na pomoćnika u nastavi na osnovu većih teškoća:

- A. u motoričkom funkcioniranju donjih i/ili gornjih ekstremiteta,
- B. u komunikaciji i socijalnim interakcijama te senzornoj integraciji, a povezanima s poremećajima autističnog spektra,
- C. u intelektualnom funkcioniranju u kombinaciji s drugim teškoćama,
- D. proizašlih oštećenjem vida,
- E. koje se manifestiraju u ponašanju tako da učenika ometaju u njegovom funkcioniranju i ugrožavaju fizičku sigurnost njega i/ili dugih učenika.

(Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. *Narodne novine*, 22/2020, čl. 2., st. 6.)

1.3. Pomoćnici u nastavi

1.3.1. Zakonski okvir

Prema *Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima* (NN 102/2018) (u daljnjem tekstu: Pravilnik), pomoćnici u nastavi su osobe koje djeci s

teškoćama u razvoju pružaju neposrednu pomoć u vidu pružanja podrške u procesima odgoja i obrazovanja sukladno individualno određenim potrebama djeteta koje ovise o njegovoj razvojnoj teškoći. Radni zadaci pomoćnika u nastavi mogu se ogledati u pružanju pomoći pri podmirenju osnovnih životnih potreba poput kretanja, hranjenja, higijene, preko podrške pri obavljanju školskih aktivnosti i zadataka na nastavi, sve do potpore u socijalizaciji djeteta s teškoćama u razvoju s drugom djecom i osobama uključenim u odgoj i obrazovanje (Pravilnik, NN 102/2018, čl. 5).

Prije samog zaposlenja, potencijalni pomoćnici u nastavi trebaju zadovoljavati određene kriterije poput stečene djelomične kvalifikacije za osposobljavanje (Pravilnik, NN 102/2018, čl. 8.). Nadalje, pomoćnici u nastavi zapošljavaju se u školi putem raznih vrsta ugovora (o radu, o djelu, studentski...) trajanja jedne školske godine, nakon čega se prijavljuju nadležnim tijelima za zapošljavanje te podnose prijavu za posao na natječaju koji se objavljuje prije početka školske godine. Financiranje pomoćnika također nije univerzalno određeno već sredstva za isplatu plaća mogu biti osigurana iz proračuna škole, fondova Europske Unije i sl. (Pravilnik, NN 102/2018, čl. 7.).

Kako bi zabilježili svoj rad, pomoćnici u nastavi dužni su voditi evidenciju putem Dnevnika rada u skladu s propisanim obrascem (Pravilnik, NN 102/2018, čl. 5, st. 4).

Program rada pomoćnika u nastavi u pružanju potpore učeniku izrađuje i prati stručni suradnik škole, odnosno koordinator. Osim toga, njegova uloga je i upućivanje pomoćnika u rad s učenikom, koordinacija svih aktivnosti vezanih uz rad pomoćnika i učenika uz održavanje redovitih konzultacija s pomoćnicima (Pravilnik, NN 102/2018, čl. 5, st. 5, 6).

1.3.2. Uloga pomoćnika u nastavi

Svoju ulogu pomoćnici u nastavi percipiraju kao kompleksnu i opisuju je posredničkom – pružanje podrške i pomoći djetetu u školskom procesu s jedne strane, te suradnja sa stručnjacima u školi i roditeljima s druge strane (Beronić, 2020.).

Podršku djetetu s teškoćama u razvoju pomoćnici u nastavi pružaju u prvom redu fizičkom pomoći za učenike kojima je to prijeko potrebno ovisno o teškoćama s kojima se nosi, u

smislu pomoći pri kretanju, higijeni, uzimanju hrane i pića, obavljanju školskih aktivnosti i zadataka (Beronić, 2020.). Najveći dio vremena pomoćnici su posvećeni tehničkoj potpori učeniku i to u čitanju, pisanju, računanju, izvođenju programa tjelesne i zdravstvene kulture. Također, zadatak je pomoćnika u nastavi pružati podršku učeniku pri usvajanju gradiva vođenjem pri izvršavanju zadatka ili dodatnim pojašnjavanjem uputa (Drandić, 2017.). Na kognitivnoj razini podrška se očituje i u konstantnom motiviraju djeteta i usmjeravanjem ponašanja. Tako pomoćnici djetetu s teškoćama u razvoju mogu biti model ponašanja ili pak medijatori u procesima interakcije učenika sa i bez teškoća u razvoju (McMaster i suradnici, 2005., Saenz i suradnici, 2005.; prema Igrić, 2015.b) te na taj način doprinosti većoj socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju, ali i stvaranju ugodne razredne atmosfere među učenicima. Isto tako, u razrednom okruženju nalaze se konstantno, uključujući i odmore, pa često imaju i obvezu rješavati međusobne sukobe ili neprimjerena ponašanja među djecom (Jeđud, 2019.). Na taj način pomažu i učiteljima u radu s drugom djecom. U tom smislu, neophodna je komunikacija i suradnja pomoćnika i učitelja jer izostanak takvog odnosa može ograničiti napredovanje učenika s teškoćama (Habuš, 2019.). Osim toga, utvrđeno je da uspješna suradnja pozitivno utječe na zadovoljstvo djece, a posebice zadovoljstvo podrškom koju učenik dobiva od pomoćnika u nastavi (Jeđud, 2019.).

Pri obavljanju posla, za pomoćnike u nastavi je od presudne važnosti pružati potporu učeniku s teškoćama u razvoju imajući na umu krajnji cilj težnje što većoj samostalnosti učenika te podršku postepeno i primjereno smanjivati (Jeđud, 2019.).

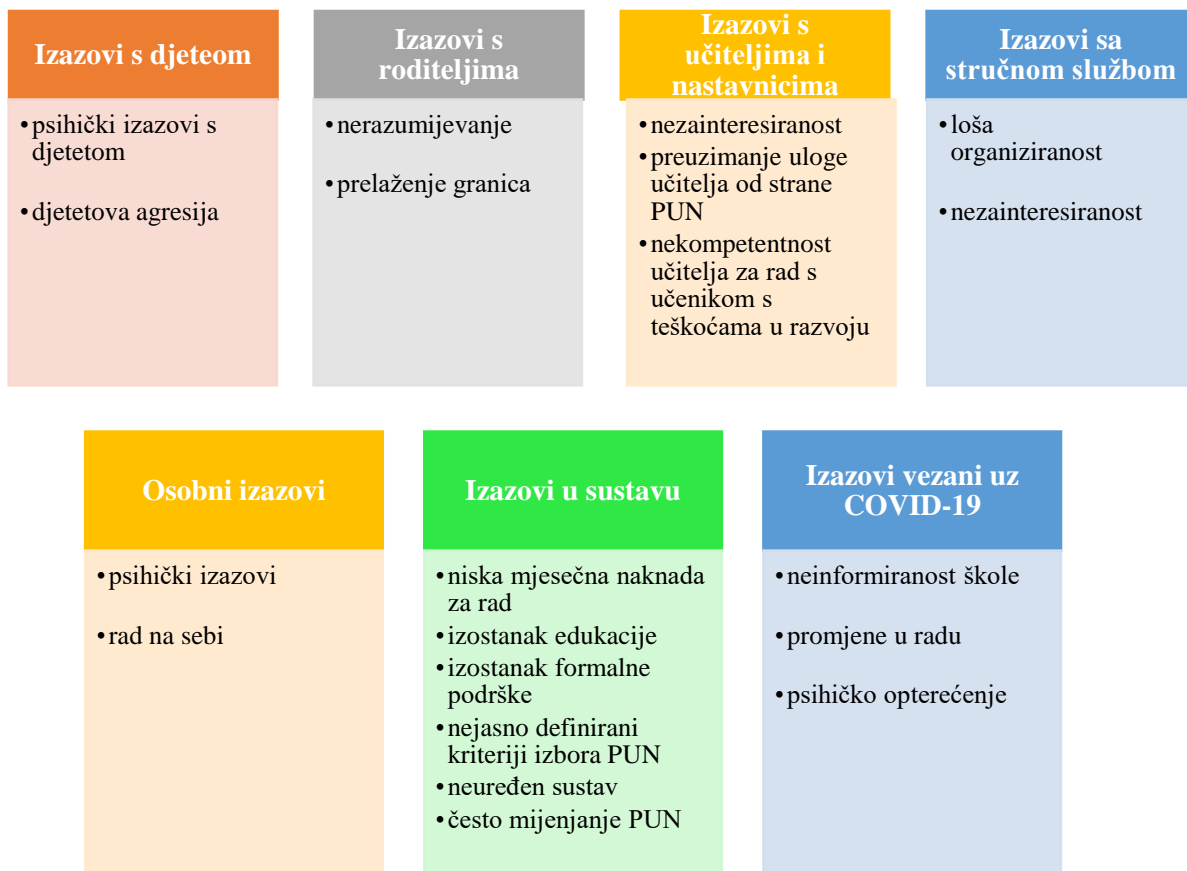
Iz perspektive samih pomoćnika u nastavi, oni imaju važnu odgojno-obrazovnu ulogu, potiču socijalizacijske aktivnosti u razredu, surađuju i razvijaju međusobno povjerenje sa svim sudionicima u inkluzivnom procesu, a ističu i da su spremni na dodatne edukacije ili angažman s ciljem postizanja dobrobiti učenika (Drandić, 2017.).

Shodno obavezama koje imaju u sklopu tog radnog mjesta, zaključuju kako pridonose kvalitetnijem obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju i povećanju njihove samostalnosti (Drandić, 2017.), efikasni su u obavljanju posla te, osim što imaju važnu

ulogu u životima djece s teškoćama u razvoju, od velike su pomoći učiteljima i bitni su sudionici školskog sustava (Habuš, 2019.).

1.3.3. Izazovi pomoćnika u nastavi

Slika 1.1.
Izazovi u radu pomoćnika u nastavi

Izvor: Beronić, M. (2020). *Pomoćnici u nastavi - iskustva iz prakse*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

Beronić je u svom istraživanju 2020. godine prikupila iskustva rada pomoćnika u nastavi koji se tiču izazova s kojima se svakodnevno suočavaju na radnom mjestu (slika 1.1.).

Izazovi u sustavu jasno sugeriraju da zanimanje pomoćnika u nastavi nije najadekvatnije definirano i uređeno. Naime, nedostaci sežu već od nejasno definiranih kriterija za izbor pomoćnika u nastavi pa do nepromjenjive konstante – niske mjesečne naknade za rad.

Sam sustav opisuju neuređenim pri čemu ističu neusklađene informacije, različite uvjete rada u RH, nepotrebnu administraciju i dokumentaciju, pa i nedovoljno jasnu definiranost konkretnog posla koji bi trebali obavljati (Beronić, 2020.).

Idući izazovi vezani su uz sam rad pomoćnika u nastavi, a dijele se na izazove s: 1. djetetom, 2. roditeljima, 3. učiteljima, 4. stručnom službom, a spominju i 5. osobne izazove. Djetetovo odbijanje, bježanje, frustracija, samo su neki od mogućih reakcija i poteškoća s kojima se i pomoćnici i djeca nose (Beronić, 2020.). Neovisno o teškoćama učenika ili njegovom ponašanju, pomoćnici u nastavi nose odgovornost za omogućavanje što kvalitetnijih ishoda obrazovanja učenika (Drandić, 2017.), a nerijetko im izostaje razina educiranosti za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (Drandić i Radetić Paić, 2020.). Osim izazova sa samim učenikom kojem pružaju podršku, pomoćnici u nastavi često se nađu u situacijama u kojima pomažu i ostalim učenicima u razredu, a na taj način i samim učiteljima (Jeđud, 2019.). S druge strane, učitelji i nastavnici su ti koji mogu stvoriti dodatne teškoće pomoćnicima u obavljanju njihova posla kroz nesprijetnost za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (Jeđud, 2019.), koja se očituje u preuzimanju uloge učitelja od strane pomoćnika (Beronić, 2020.).

Što se osobnih izazova tiče, pomoćnici ističu iscrpljenost shodno kompleksnosti posla kojeg obavljaju što objašnjavaju kako psihičkim, tako i fizičkim umorom uz konstantan nadzor nad djetetom, usmjeravanje, rad s njime, pružanje podrške itd. Izostanak formalne podrške još je jedan od problematičnih aspekata rada na dotičnom mjestu, posljedično čemu su pomoćnici prepušteni sami sebi pri obavljanju posla (Beronić, 2020.).

Kako je 2020. godina početak razdoblja pandemije, spomenuto istraživanje autorice Beronić (2020.) dijelom se dotaklo izazova vezanih uz korona virus, što je objašnjeno u daljnjem tekstu.

1.4. Posljedice pandemije u području odgoja i obrazovanja i pregled dosadašnjih istraživanja

Posljedično pandemiji COVID-19, promjene u životima ljudi diljem svijeta vidljive su u svim sferama, pa tako i u području odgoja i obrazovanja. Odlukama nadređenih svjedočili

smo zatvaranju škola što je pak dovelo do upitnosti učinka učenja i kvalitete obrazovanja te do većih nejednakosti među učenicima (Tonković i sur., 2020.). Nastava na daljinu bila je moguća korištenjem moderne tehnologije - raznih *online* platformi i aplikacija koje su škole i učenici mogli koristiti za međusobnu interakciju. Također, u RH bilo je osigurano i provođenje TV programa koji je emitirao nastavu.

1.4.1. Djeca s teškoćama u razvoju i COVID-19

Djeca s teškoćama u razvoju osjetljiva su skupina društva u čije je živote COVID-19 također donio niz prepreka. Pozornost se pridaje prvenstveno činjenici da su djeca s teškoćama u većem riziku od samog izlaganja bolesti i komplikacija posljedično tome. Osim toga, negativna posljedica pandemije ogleda se i u ograničenom pristupu zdravstvenim uslugama namijenjenim osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju. U području odgoja i obrazovanja ističe se rizik od isključenosti učenika s teškoćama u razvoju shodno nepostojanju adekvatne tehnologije i prekid podrške od strane pomoćnika, asistenata, njegovatelja (Campbell i sur. 2009.¹; prema UNICEF, 2020.). Psihološka dobrobit djece s teškoćama u razvoju također je narušena tijekom trajanja pandemije. Promjene u životu djece s teškoćama dovode do stvaranja novih rutina koje im remete svakodnevno funkcioniranje kao i ograničeno kretanje koje ne ostavlja mogućnost fizičkog napretka djece, a tu je i izolacija te izostanak socijalizacije djece s teškoćama, uviđaju roditelji njihovi roditelji. Shodno tome, navode poremećaje sna i spavanja, strah i nervozu kod djece i promjene u ponašanju u raznim oblicima ispada bijesa, vrištanja (Koren, 2021.). Takva stanja bitno otežavaju školovanje za vrijeme pandemije koji zahtjeva prilagodbu djece, ali i njihovih roditelja ili onih koji o njima skrbe i pomažu pri radu od kuće. Otežano je praćenje nastave u *online* obliku shodno emocionalnim stanjima ili nedovoljnoj koncentraciji, a nije moguće ni pravovremeno postavljanje pitanja kao niti dobivanje odgovora za nedoumice roditelja i njihove djece s teškoćama u razvoju (Balaško, 2021.). Stoga, potrebno je ulaganje dodatnih napora

---

¹ Campbell, V. A., Gilyard, J. A., Sinclair, L., Sternberg, T., & Kailes, J. I. (2009). Preparing for and responding to pandemic influenza: Implications for people with disabilities. *American journal of public health*, 99(S2), S294-S300.

obitelji kako bi učenik s teškoćama u razvoju bio u prilici što kvalitetnije učiti i razvijati se. Nadalje, veći broj roditelja djece s teškoćama navodi da nisu dobivali adekvatnu podršku za podmirenje djetetovih potreba. Kao još jedan od izazova ističu povratak u školu nakon *lockdown*-a pri čemu je važno da dijete dobije potporu sukladno njegovim potrebama poput emocionalne podrške, manje pritiska te više razumijevanja i sl. (Toseeb i sur., 2020.).

1.4.2. Učitelji i djeca s teškoćama u razvoju za vrijeme pandemije

Istraživanje o radu u vrijeme pandemije COVID-19 namijenjeno učiteljima (Balaško, 2021.) potvrđuje da se oni nalaze u poziciji ulaganja dodatnog napora kako bi mogli savladati izazove pandemije u školstvu, u iskušenjima pritiska kojeg osjećaju i u situaciji koja zahtjeva dodatna usavršavanja njihovih kompetencija. Konkretno, što se rada s djecom s teškoćama u razvoju tiče, učitelji prilagođavaju nastavne materijale koje im šalju *online* putem te izražavaju posjedovanje digitalnih vještina koje im pomažu u suradnji s drugim učiteljima stručnim suradnicima, ali i održavanju nastave za učenike s teškoćama u razvoju na *online* platformama. Također, drže do vrijednosti da je za napredak djece s teškoćama u razvoju u školi važan upravo njihov trud i upornost. Osim toga, naglašavaju važnost komunikacije s učenicima koji prolaze razna emocionalna stanja povezana s pandemijom i novim načinom rada, ali i pojačana komunikacija s njihovim roditeljima (Balaško, 2021.).

1.4.3. Pomoćnici u nastavi i COVID-19

Pandemija koja je zadesila svijet i dalje je nedovoljno istraženo okruženje, a koje, kao takvo, utječe na rad pomoćnika u nastavi. Ipak, postoje neki iskazi pomoćnika dobiveni istraživanjem početkom pandemije (Beronić, 2020.) koji upućuju na to da je neinformiranost od strane škole, odnosno izostanak adekvatnih informacija vezano uz njihov položaj i rad jedan od početnih izazova tog razdoblja. Promjene u radu iduća su prepreka pomoćnika u nastavi, a mogu se dijeliti na: prekid rada pri čemu pomoćnici navode doslovan prekid u kojem su ostali zakinuti za informacije, nadalje, tu su i otežani uvjeti rada za vrijeme *online* nastave, neplaćen rad ukoliko pomoćnici nisu išli u domove

djece kojima pružaju potporu, a upravo to predstavlja i iduću prepreku; nemogućnost rada s učenicom uživo. Sve to dovodi do psihičkih posljedica pomoćnika u nastavi koje oni opisuju kao opterećenje koje osjećaju shodno neznanju i nesigurnosti vezano uz svoj posao (Beronić, 2020.).

Ranije je spomenuto kako pomoćnici u nastavi nose veliku ulogu u životu djece s teškoćama u razvoju. Međutim, pitanje je kako je ta neposredna pomoć ostvariva u doba pandemije COVID-19 te što rad od kuće znači za pomoćnike i djecu kojoj pomažu. Tako sam ovim radom prikupila iskustva pomoćnika u nastavi s ciljem dobivanja odgovora na navedena pitanja.

2. Cilj i istraživačka pitanja

Temu ovog diplomskog rada povezujem s mnogim vrijednostima socijalnog rada koje propisuje Etički kodeks socijalnih radnika poput npr. socijalne pravde, a kao pripadnica struke socijalnog rada ovim radom željela sam doprinijeti brojnosti postojećih istraživanja vezanih uz otkrivanje izazova radnog mjesta pomoćnika u nastavi, a potencijalno i unaprijeđenju svijesti javnosti o teretu kojeg pomoćnici u nastavi obavljanjem svog posla nose općenito, ali i u vrijeme pandemije s obzirom na neistraženost tog konteksta. Pomoćnici u nastavi vrlo su važni akteri školstva radi osiguravanja redovnih programa školovanja za djecu s teškoćama mogućim, a čega država još uvijek nije svjesna sudeći prema neuređenosti ovog radnog mjesta.

Cilj ovog rada je:

dobiti uvid u iskustva rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19.

Istraživačka pitanja:

1. Kako pomoćnici u nastavi opisuju pružanje podrške učenicima s teškoćama u razvoju u vrijeme pandemije COVID-19?
2. Koje okolnosti pomoćnici u nastavi percipiraju kao izazove rada u doba pandemije?

3. Kako pomoćnici u nastavi doživljavaju podršku usmjerenu njima za vrijeme pandemije?
4. Koje prijedloge za unaprjeđenje rada s djecom s teškoćama u razvoju u kriznim uvjetima (pandemija i sl.) pomoćnici u nastavi prepoznaju temeljem svog dosadašnjeg iskustva?

3. Metoda prikupljanja podataka

Shodno postavljenom cilju rada i istraživačkim pitanjima, u svrhu pisanja ovog rada odabrala sam kvalitativan istraživački pristup s obzirom na to da upravo takav način istraživanja omogućuje približavanje subjektivnog iskustva pomoćnika u nastavi, s ciljem dubljeg razumijevanja stvarnosti (Milas, 2009.).

Prikupljanje iskustava ostvarila sam putem interakcije sa sudionicima u obliku intervjua za čije provođenje sam namijenila otvorena pitanja na koja se od sudionika tražio opisni odgovor koji upućuje na njihove doživljaje i ponašanja u radu s učenicima s teškoćama u razvoju za vrijeme pandemije COVID-19. Shodno nedovoljnoj istraženosti dotičnog konteksta, koristila sam tehniku polustrukturiranog intervjua čija se zadaća ogleda u otkrivanju stajališta sudionika pri čemu se smatra da bi oni mogli imati različite percepcije i iskustva (Guthrie, 2010.).

Nadalje, namjerni uzorak sudionika onaj je koji nam daje mogućnost pronalaska osoba bogatih informacijama vezanim uz istraživačka pitanja (Milas, 2009.), pa upravo iz tog razloga i ovo istraživanje okuplja takvu vrstu uzorka. Za detaljnije određivanje populacije istraživanja, postojala su dva kriterija za sudionike, pomoćnike u nastavi, a glasila su:

- a) da pomoćnici u nastavi pružaju podršku učeniku koji pohađa osnovnoškolsko obrazovanje i
- b) da su bili zaposleni na tom radnom mjestu u školskoj godini 2019./2020., odnosno početkom pandemije što je važno za ovaj rad iz razloga ispitivanja iskustva *online* nastave.

Nakon određenja populacije, slijedilo je oblikovanje mjernog instrumenta kojim sam prikupljala podatke, odnosno protokol pitanja koji sam izradila sama u skladu s odabranim ciljem istraživanja i istraživačkim pitanjima.

Nakon toga, krenula sam s prikupljanjem sudionika kojih je za potrebe ovog rada bilo osam. Još nekolicina pomoćnika u nastavi pokazalo je interes za sudjelovanjem u istraživanju, no nisu zadovoljavali prethodno spomenute kriterije.

Intervjui su bili provedeni putem računalnom posredovane komunikacije (*online* intervjui). Po završetku svakog intervjua, diktafonom snimljene podatke pretvarala sam u tekstualne zapise; transkripte intervjua. Tada sam procijenila da nema potrebe za većim brojem sudionika od navedenog iz dva razloga: 1. podaci koji se tiču iskustva pružanja podrške učenicima od strane pomoćnika u nastavi su vrlo različiti, i 2. odgovore na preostala istraživačka pitanja sudionici su počeli ponavljati, odnosno, došlo je do teorijskog zasićenja podataka (Strauss i Corbin, 1990.; prema Milas, 2009.).

Transkribirane podatke analizirala sam kvalitativnom analizom sadržaja.

3.1. Sudionici

Kako bih okupila sudionike različitih profila koji bi bili što je više moguće heterogeni po pitanju npr. mjesta rada, škole u kojoj rade, načina rada i pristupa djetetu ili pak nekim vlastitim obilježjima, odlučila sam doći do njih putem *Facebook* grupa koje okupljaju upravo pomoćnike u nastavi. Objavila sam poziv na istraživanje u grupama „Pomoćnici u nastavi“ i „Asistenti u nastavi“ te na stranici „PUN-HR Udruga pomoćnika u nastavi“.

Kriteriji odabira sudionika već su ranije navedeni, a to su ujedno obilježja po kojima bi oni bili homogeni. Osim toga, pretpostavlja se da su homogeni i po razini motivacije za sudjelovanjem u istraživanju s obzirom na to da je način dolaženja do njih zapravo prigodan pri čemu su dobrovoljne osobe imale mogućnost samostalno se javiti za sudjelovanje.

U istraživanju je tako sudjelovalo osam sudionika. Sedam pomoćnika u nastavi i jedan u ulozi stručnog komunikacijskog posrednika, odnosno prevoditelja. Od njih osmero, sedam

je bilo žena i jedan muškarac. Raspon dobi sudionika je od 25 do 57 godina, pri čemu njihova prosječna dob iznosi 36,5 godina. Najviše sudionika zaposleno je školama u Gradu Zagrebu, dvoje radi u Varaždinskoj županiji, a jedna sudionica u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Troje sudionika ima završenu srednju stručnu spremu, jedna višu, a četvero njih ima visoku stručnu spremu.

Što se tiče obavljanja posla pomoćnika u nastavi, raspon staža sudionika na dotičnom radnom mjestu je od 6 mjeseci do 8 godina, prosječno gledano 4,19 godina. Troje sudionika nije završilo nikakvu edukaciju za pomoćnike u nastavi, dok su ostali završili edukacije u trajanju od 20 ili 24 sata. Školske godine 2019./2020. sudionici su pružali podršku učenicima koji su pohađali razrede od 1. do 5. razreda osnovne škole. Podršku samim pomoćnicima na radnom mjestu u vidu supervizije primalo je njih petero.

3.2. Postupak provedbe

Istraživanje sam provodila pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Marine Milić Babić. Bila sam u ulozi intervjuera, a razgovore sam vodila *online* putem; intervjuom „jedan na jedan“. Svi intervjui bili su obavljeni u razdoblju od 2 tjedna pri čemu sam termine provođenja dogovarala zajedno sa sudionicima, a sporazumno smo odlučivali i o platformi putem koje se intervju odvijao. Najčešće je to bio *Facebook* video poziv, a osim toga koristili smo i *Google Meet* platformu, *WhatsApp* ili *Viber* video poziv.

Osim objave na *Facebook*-u, sudionicima sam poslala i dokument koji je sadržavao informativni letak i podsjetnik važnijih događaja u pandemiji (prilog 7.1. na kraju rada, slika 1 i 2). U informativnom letku sudionici su mogli pročitati o cilju istraživanja, načinu provedbe intervjua i okvirnom vremenu trajanja, etičkim aspektima, a letak je sadržavao i moj kontakt u slučaju pitanja sudionika. Spomenuti etički aspekti uključuju ponajprije upoznavanje sudionika s ciljem i prirodom istraživanja, kako ne bi imali pogrešne pretpostavke o istraživanju (Milas, 2009.), odnosno kako bi im bilo jasno koji se to fenomen proučava i što se od njih traži u sklopu istraživanja. Pravo sudionika na odustajanje još je jedno od temeljnih načela svakog istraživanja (Milas, 2009.), pa sam tako i ja upoznala sudionike s navedenim. Sudionici, dakle, ne smiju ni na koji način biti

prisiljeni sudjelovati u istraživanju (Milas, 2009.) i imaju pravo predomisli se za vrijeme prikupljanja podataka. Osim toga, upoznati su i s načelom povjerljivosti shodno kojem se odgovori sudionika neće ni na koji način povezivati s njihovim identitetom niti školom u kojoj rade. Prilikom izvođenja intervjua, sudionike sam upoznala o snimanju razgovora putem diktafona i obavijestila ih o čuvanju podataka pri čemu sam spomenula da će snimke biti uništene nakon objave rada. Za kraj, najavila sam sudionicima mogućnost informiranja o rezultatima te dogovorila način slanja rada.

3.3.Prikupljanje podataka

Protokol pitanja pisala sam samostalno, a nakon završene prve verzije, provela sam tzv. pilot istraživanje, odnosno probni intervju s osobom koja je također pomoćnik u nastavi, ne bi li mi ona dala povratnu informaciju o relevantnosti ili pak razumljivosti samih pitanja. U sklopu tog pilot istraživanja došla sam na ideju izrade podsjetnika važnijih događaja vezanih uz školstvo u pandemiji s ciljem dobivanja vremenske lente odluka na državnoj razini. Prva verzija protokola znatno je izmijenjena te pilot istraživanje smatram vrlo korisnim korakom u planiranju istraživanja.

Tako se završna verzija protokola sastoji od nekoliko tematskih cjelina počevši od iskustva rada pomoćnika u nastavi početkom pandemije COVID-19 u ožujku 2020. godine. Nakon toga slijedi cjelina vezana uz razdoblje nastave na daljinu konkretno za vrijeme karantene države od 16.3. do 21.5.2020. godine, a protokolom se ispituju i općeniti doživljaji i izazovi pomoćnika vezani uz model *online* provođenja nastave. Zatim, protokol sadrži i pitanja vezana uz povratak u školu nakon nastave na daljinu, odnosno prilagodbu na ponovni povratak. Iduća cjelina tiče se podrške pružene (ili ne) pomoćnicima u nastavi, a na kraju su pitanja vezana uz prijedloge i preporuke pomoćnika u nastavi za unaprjeđenje rada s djecom s teškoćama u razvoju u pandemiji, kao i preporuke vezane uz poboljšanje samog statusa pomoćnika.

Osim toga, protokol sadrži i kraći anketni upitnik vezan uz obilježja sudionika: spol, dob, županija u kojoj radi sudionik, stručna sprema i zanimanje, završenost edukacije za pomoćnika u nastavi i trajanje edukacije, postojanje supervizije tijekom rada, staž na

radnom mjestu pomoćnika u nastavi, razred koji je učenik pohađao u školskoj godini 2019./2020. i vrsta teškoće kod učenika shodno kojoj im je pružena podrška od strane pomoćnika.

U prilogu 7.2. na kraju rada nalazi se anketni upitnik, a prilog 7.3. sadrži skraćenu verziju pitanja koja odražavaju istraživačka pitanja.

3.4. Obrada podataka

Vrsta analize korištene za obradu podataka ovog rada jest kvalitativna analiza sadržaja. Kvalitativna analiza sadržaja dopušta nam provjeru teksta sa svrhom razvrstavanja velike količine teksta u manji, učinkovit broj kategorija koje predstavljaju slična značenja (Weber, 1990.; prema Hsieh i Shannon, 2005.). To je jedna od mnogih vrsta analiza koje se koriste za obradu kvalitativnog sadržaja, a cilj joj je pružiti razumijevanje određenog fenomena koji je u fokusu proučavanja (Downe-Wamboldt, 1992.; prema Hsieh i Shannon, 2005.). Važno je naglasiti da je to istraživačka metoda korištena za subjektivnu interpretaciju teksta podataka (Hsieh i Shannon, 2005.). Tako sam obradu podataka radila osobno. Najprije sam čitala i proučavala intervjue zapisane u obliku transkripata kako bih dobila cjelokupni dojam o dobivenim podacima (Tesch, 1990.; prema Hsieh i Shannon, 2005.). Nakon toga, označavala sam određene dijelove rečenice koje odgovaraju na unaprijed postavljena istraživačka pitanja. Pri tome sam bilježila komentare, odnosno svoja prva razmišljanja. Zapisani komentari upućivali su me na definiranje kodova, odnosno utvrđivanje pravilnosti u tekstu poput zajedničkih elemenata, obrazaca, ali i izdvojenih iskustava i podataka. Kodove sam zatim razvrstala u kategorije koje predstavljaju teme koje sam kroz proces analize izvela iz kodova (Hsieh i Shannon, 2005.).

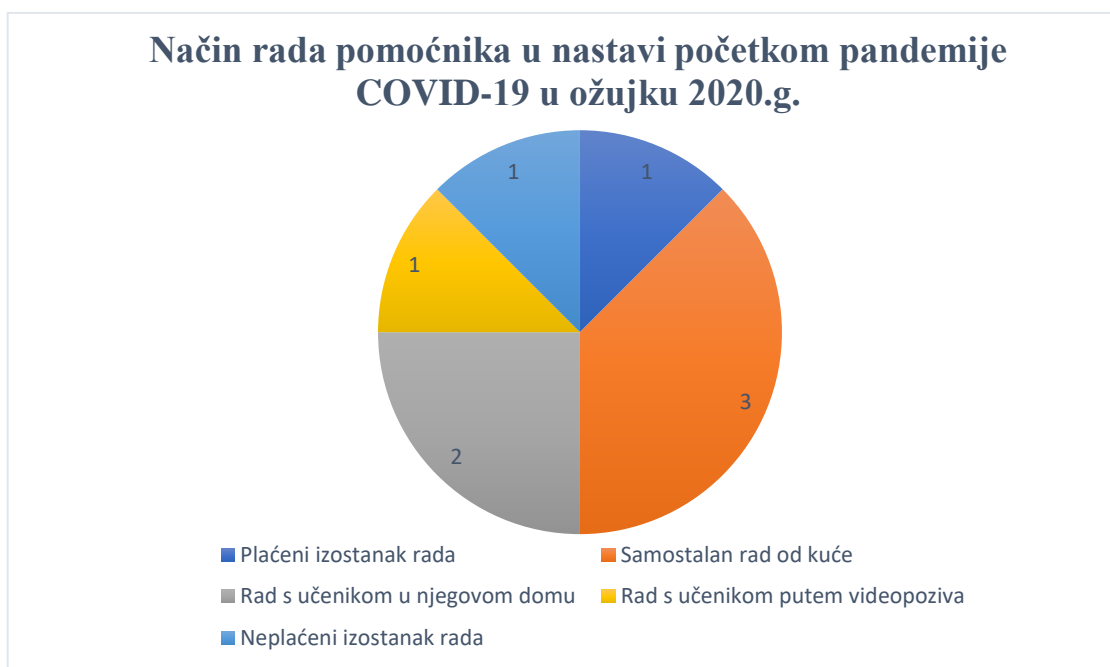
4. Rezultati i rasprava

4.1. Iskustva pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19 vezana uz pružanje podrške učenicima s teškoćama u razvoju

Iskustva rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije COVID-19 brojna su i različita obzirom na dotični kontekst koji je donio promjene u radu koje nisu bile popraćene unaprijed postavljenim pravilima ili univerzalnim naputcima za sve pomoćnike u nastavi. To potvrđuje i sam način rada pomoćnika u nastavi početkom pandemije koji se razlikuje od pomoćnika do pomoćnika, a sljedeći graf vjerno to ilustrira:

Slika 4.1.

Grafički prikaz načina rada PUN početkom pandemije COVID-19

Iz navedenog (slika 4.1.) je vidljivo kako su neki pomoćnici u nastavi **samostalno radili od kuće** pri čemu su obično **pratili nastavu putem televizijskog programa** (S7: „...dobila upute da pratimo četvrti program HRT-a i da gledamo školu na HRT-u, i ja sam to pratila svaki dan, zapisivala sam si, radila nekakve natuknice...“, S8: „znači ja sam isto tak otpratila onaj program na TV-u kaj je bilo za njih. ... da budem u toku jer se nikad nije znalo hoćemo li se mi vratiti za jedan dan, dal bu još sutra online ...“) koje je

Ministarstvo znanosti i obrazovanja organiziralo u suradnji s Hrvatskom radiotelevizijom (HRT 3) gdje su se emitirali obrazovni sadržaji za učenike razredne nastave, a nastavni sadržaji u obliku video lekcija i sl. bili su dostupni i za učenike predmetne nastave.² Osim toga, sudionici su imali obavezu **kontaktirati učenika** (S7: „...imala sam malu dužnost i malu zadaću koja se zvala "pozovi P.", kad sam ja znači, nazvala mamu, mama mi je dala P. na telefon i onda sam ga malo pitala kako je, je li gledao školicu, što je radio.“, S8: „Znači, pedagoginjin savjet i od razrednice savjet je bil ovak: da ja njega nazovem... znači, da ja razgovaram s njim kak se on osjeća, kaj je radil te dane i to.“) i **roditelje** (S1: „I bili smo zaduženi da pitamo roditelje trebaju li kakvu pomoć, kako je taj učenik, kak to sve funkcionira...“, S8: „iz početka sam ja njega svaki dan zvala, znači u petom razredu sam se ja s mamom svaki dan čula.“), a za vrijeme online nastave imali su priliku i biti **uključeni u nastavne procese** (S7: „Škola je organizirala nastavu preko Teams-a i onda sam ja dobila neku pristupnu lozinku i mogla sam popratiti što djeca rade i mogla sam se uključiti.“). Jedna pomoćnica u nastavi podršku svom učeniku pružala je također **iz svog doma putem video poziva** i to u **realnom vremenu nastave** (S5: „... roditelji učenika i ja smo se dogovorili da koristimo mobitel od majke učenika kao kanal komunikacije, konkretno, ovako video pozivom preko WhatsAppa.“, „I znači, nastavu smo praktički imali skoro pa u realnom vremenu, jel. ... stvarno je to bilo jedno 5 ili 6 sati dnevno.“). Radom pomoćnika u nastavi od kuće još je više do izražaja došla njihova posrednička uloga pri čemu oni moraju voditi računa o školskim procesima djeteta s jedne strane, te surađivati sa stručnjacima i roditeljima s druge (Beronić, 2020.), što je u ovom slučaju bila stroga uputa.

Drugi su pomoćnici zajedno s roditeljima potpisali suglasnosti za **odlazak u dom učenika** (S2: „Bila sam dobila papir, otišla sam kod učenikove kuće; tamo su roditelji potpisali, ja sam potpisala... jer sam ja odlučila odlaziti doma k učeniku jer je učeniku bilo jako teško pratiti nastavu i u školi i ne bi sigurno mogao pratiti nastavu bez pomoćnika kod kuće.“, S4: „Meni je prvenstveno više odgovaralo ići u dom učenika jer, nekako se i on

---

² Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2022). *Škola za život*. Posjećeno 1.7.2022. na mrežnoj stranici Škole za život: <https://skolazazivot.hr/>.

tamo ugodnije osjećao, mogao je nešto i prigrusti, popiti; bili smo u njegovoj sobi..“) gdje su bili u mogućnosti **fizički im pružati podršku** pri praćenju nastave na daljinu:

„Upalili bi školu na trećem, odgledali bi tu školu, ja bi objašnjava to što učiteljica sad pokazuje... pokazivala bi slike, ne znam, tipa na mobitelu, ono što je učiteljica pričala na televiziji. Kad je to bilo gotovo, onda bi sjeli za stol, uzeli bi računalo, pogledali bi to što je učiteljica napisala, ne znam.. pročitati tu i tu pjesmu ili ne znam, rješavati zbrajanje...“ (S2).

Još jedna od opcija načina pružanja podrške učenicima s teškoćama u razvoju jest **direktan rad pomoćnika u nastavi s učenikom u školi**, za koji jedan od sudionika napominje da je nastupio kasnije u vrijeme trajanja pandemije pa nije prikazan u grafikonu (S3: *„U xy sam u školi učeniku pružao podršku, tako da bi sjedili s laptopom ili tabletom i pratili nastavu redovno...“*, S4: *„Mislim da su opcije bile ili odlazak u školu ili u dom učenika.“*).

Izostanak rada karakterizirao je početak pandemije COVID-19, pri čemu je to mogao biti **plaćeni izostanak rada** (S3: *„Bilo je nama rečeno da je iz ministarstva došao nekakav dopis da ćemo mi biti plaćeni, ali ne moramo raditi. Nitko nije ni nudio da ja idem kod maloga doma, ni jednoga. ... mene nitko iz škole nije ništa tražio do, tipa, 14.5.2020. Meni je samo plaća uredno stizala, to hoću reći.“*), a u slučaju sudionice zaposlene preko studentskog ugovora **potpuni izostanak prava na rad** koji opisuje ovako:

„Ja nisam potpisivala nikakve suglasnosti jer ja nisam imala pravo ići k njoj doma. Znači, meni su u školi rekli da ja nemam pravo kad je nastava na daljinu da radim s njom jer sam preko studentskog ugovora.“ (S6).

Shodno spomenutoj situaciji, dotična sudionica ima i iskustvo fizičkog rada s učenicom s teškoćama u njezinom domu, međutim **na poziv i financirano od strane majke** (S6: *„Pa to je bilo zapravo kad meni njezina mama javi da moram doć, tipa ne znam, ima neko teže gradivo ili se očekuju neki ajmo reć ispiti ili nešto, onda ja zapravo dođem kod nje, pratim s njom tu online nastavu.“*, *„Tak da je meni zapravo njezina mama plaćala to kad sam k njoj dolazila na tu online nastavu.“*).

Za vrijeme trajanja mjera **samoizolacija**, također je zabilježen **izostanak rada** (S3: „Onda su svi učenici bili u samoizolaciji, oni su od doma pratili, a ja sam bio kod sebe doma. Ja sam se toj mami nudio kao "jel mogu ja kak pomoć", al rekla je da ne treba.“, S6: „Kad završimo u izolaciji, ja moram iz Zagreba ići doma jer nemam što ovdje za raditi. ...To je znalo bit ono da mi jave, ... " e ipak ništa, razred je u izolaciji".)

Neovisno o načinu rada pomoćnika u nastavi, uloga njihova radnog mjesta u vrijeme pandemije odražava se kroz **samostalno kreiranje sadržaja za rad učenika**, poput **osmišljavanja dodatnih aktivnosti za učenika** (S1: “... naš zadatak je bio, kako god znamo, osmisliti aktivnosti koje bi dijete provodilo, nevezano za matematiku, hrvatski... u neko slobodno vrijeme.“) ili **traženja i slanja materijala za samostalan rad učenika** (S2: “...istraživala sam koje bi bile moguće opcije; aplikacije, programi, da nekako na neki zabavan način približim to gradivo...“, S3: „Samo su me u petom mjesecu za taj likovni počeli.. kao "šalji materijale za likovni". To bi ja našao na YouTube-u linkove, zadatke print screen-ao, sve to u Word stavio, pojednostavio i poslao Word dokument s linkom i sa klipovima.“). Jedna sudionica ističe i relevantnost **pretraživanja udžbenika** kako bi ostala u toku s gradivom po povratku na nastavu (S8: „...ja sam sebi po udžbenicima online nalazila... ta gradiva čitala, tak da kad dođemo u školu, kad budu ispiti i to, da sam ja u toku; da znam o čemu dijete uči, da mu znam objasniti neke stvari...“). Neki od njih imali su zadatak **davati upute učeniku za rad i objašnjavati gradivo** (S2: „...odgledali bi tu školu, ja bi objašnjava to što učiteljica sad pokazuje...“, S6: „Onda je moja uloga bila to da joj objasnim kak bi to trebalo ići, da joj pokušam objasniti to na neki način da ona opet to može i sama odraditi kad bude trebalo. ... Uglavnom, imala je tu posebnu bilježnicu u koju sam ja njoj opet sve to morala pisati, što ona treba znati, što treba naučiti.“), ali i **okolnosti pandemije** (S1: “Sjećam se kad smo se vratili, prvo smo imali kao taj uvod da mi njima objasnimo zašto nas nije bilo. To su bile baš onak specifične, kratke Power Point prezentacije...“).

Stavovi pomoćnika u nastavi o ulozi učitelja kao glavnom nositelju odgojno-obrazovnih aktivnosti (Jeđud, 2019.) ne idu u prilog učiteljima s kojima sudionici ovog istraživanja imaju iskustva s obzirom da većina njih ističe kao zajedničko - **preuzimanje uloge**

učitelja. Iskustvo ali i izazov rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije bilo je upravo nametnuto obavljanje posla učitelja, što zaključujem iz slijedećih citata:

„Ovdje sam ja bila u ulozi profesora, i to mu ja sad objašnjavala, ispitivala koliko zna, opomenula ako ne prati, opomenula ako ne piše, opomenula ako je neuredan... pa je nekako sve skupa bilo stvarno zahtjevno.“ (S4),

„Znači ispalo je da sam ja praktički ona osoba koja izvodi nastavu, što u principu nije u opisu mog radnog mjesta.“ (S5)

„... ali ovako kad su mala djeca, opet je na mene palo da joj glumim učiteljicu i da joj objašnjavam neke stvari koje bi joj zapravo trebala učiteljica objasniti.“ (S6),

„A sad, učitelj koji je informatičar je njima ujutro šibnuo... zadatke praktički kopirane iz udžbenika. "To i to morate napraviti" - bez ikakvog objašnjenja i bez ičega. ... Onda bi njegova mama to slala meni i onda bi ja njemu to trebala objasniti. Pa mislim, nisam ja učitelj informatike.“ (S8).

Pri tom, važno je spomenuti da ovakva iskustva pomoćnici u nastavi nemaju samo u ovom kontekstu, već je to izazov s kojim se nose u svako doba. Rezultati prijašnjih istraživanja (Beronić, 2020.) također potvrđuju preuzimanje uloge učitelja od strane pomoćnika u nastavi i to upravo pripremanjem materijala za učenika, izvođenjem nastave, odnosno objašnjavanjem gradiva i zadavanjem zadataka učeniku.

Uloga pomoćnika u nastavi bila je ponešto izmijenjena shodno okolnostima pri povratku na nastavu. **Poticanje učenika na prihvatljive oblike ponašanja po povratku u školu** izraženo je kroz **poticanje odgovornosti učenika** (S6: *„Kasnije smo imali problem kad smo se vratili u školu. Ja sam nastojala tu neku ovisnost o meni prebaciti: „okej, sad pitaj profesora ako ti nije jasno“, „pitaj nekoga od kolega što ima za domaći“... izgubio je taj neki socijalni kontakt i s profesorima i s kolegama, tako da, kad smo se vratili bilo je kratko, krizno razdoblje...“*), **pojačano motiviranje na rad** (S6: *„... on se isključi i onda ga znam motivirati kao „ajde, pročitaj ovo“, „pročitaj ono“, malo kroz razgovor.. ali nekako nije ni on navikao sad sjediti cijelo vrijeme u klupi, po cijele dane.. i osjećala se ta neka nervoza da na daljnjim satovima uopće nije funkcionirao.“*), a

značajan zadatak na strani pomoćnika bila je i **ponovna prilagodba učenika na školovanje i odnos s pomoćnikom**;

„...opet ispočetka; da učenik sjedne, da sluša, u koju ćemo klupu, kako ćemo se okrenuti, kako da ga motiviram na koncentraciju, da me učenik opet koliko toliko prihvati...“ (S7).

Sam povratak u školu roditelji djece s teškoćama u razvoju opisuju kao stresnu tranziciju za dijete, a kako bi ponovna prilagodba bila što uspješnija, može biti olakšana uspostavom za dijete već poznatih rutina ili pak razvijanjem novih, uz podršku svih uključenih u obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju (Toseeb i sur., 2020.).

U spomenutim izjavama sudionika u ovom radu česta je pojava fraze „bilo je teško“, a još neki od **osjećaja** koji su se javljali kod pojedinaca su **osjećaj bespomoćnosti** (S4: *„ja sam u tom momentu bila tako ljuta i ono, osjećaš se bespomoćno jer nemaš nikakve upute, a moraš doći, ne znaš u tom momentu ni koji se programi koriste ni kako to sve skupa izgleda...“*), **beskorisnosti pomoćnika u nastavi** (S1: *“Isto tako je bilo recimo i to online, i oni su doma to sve mogli raditi sa svojim roditeljima i nije bilo nekakve pretjerane potrebe da sam ja tu.“* , *“nije baš bilo ugodno i mislim da mi u tom periodu nismo baš bili korisni. Barem što se tiče moje uloge.“*) , **ispadanja iz sistema rada s učenicom** (S7: *„Promijenilo se to da sam se loše osjećala jer s djetetom u razredu je sasvim drugačiji rad, a početkom pandemije sam se osjećala van tog sustava, van sistema, nisam znala kak da doprinesem i kak da pomognem tom djetetu...“*), a osjećaj koji je bio zajednički pomoćnicima i učiteljima, navodi jedna sudionica, **osjećaj izgubljenosti** uslijed novonastale situacije, što potkrjepljuje izjavom:

„I čula sam se s razrednicom koja mi je rekla „nemam pojma kako ćemo sve ovo odrađivat, ajmo dan po dan“ ... imam osjećaj da su i profesori tada bili izgubljeni i ne mogu nikome zamjeriti što meni nije dao direktnu uputu „okej, trebaš to“; to je nešto novo, nova situacija s čim smo se svi susreli.“ (S4)

4.2. Izazovi rada pomoćnika u nastavi u vrijeme pandemije

Tablica 4.1.

Prikaz izazova rada pomoćnika u nastavi u doba pandemije COVID-19

PRIMJER IZJAVE	KOD	KATEGORIJA
S2: „Konkretne upute nismo dobili, samo kratko je bilo rečeno da pratimo nastavu na televiziji...“	Izostanak uputa o radu	Otežano dobivanje uputa i informacija
S4: „... ne znaš koga pitati i šta pitati, a informacije su dolazile na kapaljku često.“	Nedostupnost informacija	
S4: „... mi te sve informacije dobivamo iz druge ruke kao da nismo ravnopravni djelatnici.“	Dobivanje informacija iz druge ruke	
S1: „Mislila sam, tko zna, da se ponovno dogodi ta pandemija, dal bi mi ostali na tom radnom mjestu budući da to nije imalo prevelikog smisla.“	Nesigurno radno mjesto	Nesigurno radno mjesto
S6: „Sad, jedino te izolacije... Znači, to mi je bio najveći problem. To je znalo bit ono da mi jave, ne znam, u 10 navečer, "e ipak ništa, razred je u izolaciji". Ta neizvjesnost je bila najgora meni. ... ali bi često bili u izolaciji tak da se znalo dogoditi da jedan cijeli mjesec radim, i onda opet ne radim. Tako da je to jako ovisilo od mjeseca do mjeseca.“)	Neizvjesnost rada	
S5: „Iako, i plaće su tada bile pod upitnikom, jel.“	Neizvjesnost plaća	
S6: „Tak da je meni zapravo njezina mama plaćala to kad sam k njoj dolazila na tu online nastavu. Znači, meni ti je samo plaćeno to kad sam ja s njom bila u školi.“	Izostanak plaće za vrijeme nastave na daljinu	Neuređenost radnog statusa za zaposlene preko studentskog ugovora
S6: „I tipa ako ja završim u izolaciji, to meni ništa nije plaćeno, dok je to svima drugima pisano pod bolovanje, pa opet dobe neke određene iznose.. znači, ja sam bila na nuli.“).	Izostanak prava na bolovanje	
S6: „... tipa ove druge kolege koji su radili na ugovor o radu, znači oni su mogli ići djeci doma. Znači, njima je to sve bilo plaćeno, a meni jer sam jedina u školi zaposlena na studentski ugovor, ja sam bila ful diskriminirana i koga god da sam nešto pitala uvijek bi mi samo	Diskriminacija obzirom na vrstu radnog ugovora	

odbrusili da nemam pravo zapravo ni na što.“		
S5: „malo nije fer.. mi smo svi te školske godine dobili jednaku plaću uključujući i one pomoćnike koji nisu radili u online nastavi, a istovremeno mene koja sam, znači, naradila se ne samo 4 sata, jer tada mi je bila satnica kao 4,6 sati dnevno, odnosno 20 sati tjedno, tak nešto je bilo... Znači, ne da sam radila 4,6 sati dnevno nego i po 6 i po 7 sati dnevno.“	Plaća neovisna o stvarnom radu	Izazovi vezani uz radna prava
S3: „Dva put u mjesec dana sam završio u samoizolaciji tu jesen. ... I ne, meni se bolovanje pisalo i imao sam manju plaću.“	Manja plaća uslijed samoizolacija	
S4: „To je bilo ono – iduća dva tjedna su ključna i oni su svim pomoćnicima iz naše škole koji nisu išli kod djece, pisali godišnji, kao da su u to vrijeme koristili godišnji. I onda se dogodilo to da se pandemija nastavila ...“	Iskorištavanje prava PUN na godišnji odmor	
S5: „To dovodi do toga da ono, ja kad uspoređujem svoja iskustva s iskustvima ljudi iz drugih škola u Zagrebu, a pogotovo iz drugih županija; mi ko da ne radimo u istoj državi i isti posao. Jer su pravila ono - bože mi oprost. Eto.“	Nejednaki uvjeti rada na razini države	
S2: „...ubiti, imala sam osjećaj da imam više posla, tipa nakon nastave, baš zbog toga jer sam tražila materijale i svašta nešto da približim gradivo.“	Povećan opseg posla	Količina posla
S4: „Ona videa sa YouTube-a šta u slali poprilično jesu dobra i okej, je dobro pripremljeno, međutim to je opsežno i cijelo vrijeme, ne znam, „pauziraj sad video“, „odgovori ovo“, moraš se vraćati pa taj jedan video pregledati, odgovoriti na pitanja, uvijek nešto još dodatno „nacrtaj, istraži“, mislim 45 minuta... nama je svaki predmet trajao dosta, dosta duže. ... I ja sam svaki dan bila kod njega od 8 do 4.“	Produljeno radno vrijeme	
S2: „...ja sam njemu tad bila sve, i pomoćnik i učiteljica, ponekad i čuvalica ako bi mama trebala otić u trgovinu...“	Istovremeno obavljanje različitih uloga u odnosu s učenicom	
S5: „Meni je bilo jako teško zato što i sama imam dvoje djece koji su isto tako imali nastavu u drugoj sobi ... ja sam	Preklapanje profesionalne i obiteljske uloge	

<i>radila sa svojim učenikom, a kad sam završila sa svojim učenikom, onda sam ostatak dana radila s njima. ... , ja sam doslovce radila po 14 do 16 sati dnevno, u nastavi, kao roditelj i kao pomoćnik.“</i>		
<i>S1: „Onda opet da mi nešto radimo, ajde, ono „radite nešto“ što nema baš veze s našom ulogom. Znači, mi smo tu da pomažemo i u radu nastavnika, a ne da ja osmišljam nekakve aktivnosti za djecu koje općenito nemaju veze sa školom...“</i>	Dobivanje neadekvatnih zadataka	Novi radni zadaci koji se ne slažu s uobičajenom ulogom PUN
<i>S4: „Definitivno to što u nekim predmetima ja nisam stručna jer meni je trebalo da pročitam zadatak, shvatim što se traži od zadatka, objasnim to njemu.“</i>	Nedovoljne kompetencije za nametnutu ulogu PUN	
<i>S8: „Prvih tjedan dana [u školi] je bilo baš stresno i teško. Puno se vidjelo da, recimo ono što su obrađivali online, tu su bile velike rupe u znanju.“</i>	Neučinkovitost nastave na daljinu	Nefunkcionalnost nastave na daljinu
<i>S7: „Kod mojeg učenika i mene je bilo stvarno izazovno to jer moj učenik ima poremećaj iz spektra autizma i onda bi to jako teško nas dvoje odrađivali online, putem Teams-a i bilo čega jer mi u školi radimo sve jedan na jedan i to je sasvim drugačiji pristup i način rada... takvom djetetu se baš i ne da kroz online nastavu puno pomoći.“</i>	Neprimjerenost online modela nastave učenika provedenja teškoćama	
<i>S4: „Mislim da je općenito problem kod djece s teškoćama što tog nekog prilagođenog materijala kao takvoga nema. Toga nema ni u praksi, tako da je online model samo preslikao neko stanje iz stvarnosti.“</i>	Neprilagođenost školskog sadržaja za učenike s teškoćama u razvoju	
<i>S2: „Mislim da nije baš bilo dobro prilagođeno. Tipa, netko tko ima poteškoća s vidom ili nešto, nije baš dobro bilo prilagođeno, teško se je vidjelo. Ili netko tko ne čuje, nije bilo znakovnog jezika, znači nitko nije odznakovao, tak da...“</i>	Neprilagođenost „škole na HRT-u“ za učenike s teškoćama u razvoju	Neadekvatnost „škole na HRT-u“ za učenike s teškoćama u razvoju
<i>S2: „...problem je to što se nije slagalo s gradivom koje oni obrađuju. Škola na trećem je nešto obrađivala, ono što smo mi obrađivali je nešto sasvim treće...“</i>	Neusklađenost sadržaja „škole na HRT-u“ sa školskim gradivom	
<i>S3: „Profesori koji su poštteni bi odradili svoje predavanje online i po meni tu nema razlike između online i uživo.. ali bilo je</i>	Nedosljednost u načinu održavanja nastave nastavnika	Nedosljednost određenih nastavnika u obavljanju posla

<i>nekih koji bi samo poslali zadatak, a to nije u redu ni prema djeci s teškoćama, a ni prema ostaloj djeci.“</i>		
<i>S8: „A sad, učitelj koji je informatičar je njima ujutro šibnuo... zadatke praktički kopirane iz udžbenika. "To i to morate napraviti" - bez ikakvog objašnjenja i bez ičega.“</i>	Prebacivanje odgovornosti na druge	
<i>S5: „...pristup udžbenicima nemam. ...registrirana sam kao vanjski suradnik. Da bi mogla imati pristup materijalima izdavačkih kuća, a to mi treba čisto da znam što je na kojoj strani udžbenika, jel, ja bi trebala biti registrirana kao nastavnik - što nisam.“</i>	Nedostupnost radnih materijala	Prepreke tehnološke prirode
<i>S8: „A onda znači... razredu su bili Teams-i, s tim da meni nisu dali šifre pristupne. Još dan danas mama meni nije dala njegovu pristupnu šifru da ja mogu ući.“</i>	Nedostupnost šifre za uključivanje na platformu	
<i>S7: „... malo teže sam se prilagodila, trebalo je vremena da dobijem lozinku, kompjuter imam neki stari, prastari doma na kojem nisam mogla odrađivati sve što sam trebala. To mi je bilo recimo stresno.“</i>	Nepostojanje adekvatne tehnologije za rad	
<i>S7: „... baš mi i ne ide nešto informatika... Te stvari na kompjuteru; to mi je bilo prilično stresno, nisam se baš dobro snalazila.“</i>	Izostanak informatičkih sposobnosti	
<i>S5: „...imali smo situaciju, znači u to vrijeme su i roditelji učenika radili od kuće, znači nije uvijek bio dostupan ni laptop, ni mobitel, ni kompjuter emm.. jedno vrijeme su bili i bez printera, pa onda radne materijale nisu mogli printati, onda smo morali rukom to prepisivati...“</i>	Nedostupnost uređaja za rad na učeničkoj strani	
<i>S5: „Gubi se kontinuitet rada, gube se radne navike, gubi se radna nekakva disciplina...“</i>	Gubitak kontinuiteta radnih navika	Izazovi u odnosu s učenicom
<i>S4: „Na kraju se to sve svodi na to da su slali one video lekcije i očekivalo se da se to prepiše, da se to slika na kraju, što je poprilično dovelo do zamora učenika jer sam ja njemu to prvo trebala malo</i>	Zamor učenika	

<i>skratiti, prilagoditi njegovom vokabularu, prevesti, ponoviti. “</i>		
<i>S2: “Primijetila sam da je učeniku dosta padala koncentracija za razliku od one u školi. ... mislim da je bila tu najveća razlika da sam morala puno više pažnje vraćati na gradivo. “</i>	Smanjena koncentracija učenika	
<i>S1: „Samu komunikaciju s učenikom nisam imala uopće.“</i>	Izostanak komunikacije s učenikom	
<i>S3: „Ja jesam mogao tolerirati svašta, ali u doba pandemije.. roditelji su new age hipiji koji su već tad govorili da korona na postoji i to su rekli prvi dan nastave. Nije bilo cjepiva na vidiku i meni se za taj novac nije riskiralo, ...“</i>	Oprečna stajališta vezana uz stanje pandemije	Određena ponašanja i stavovi roditelja učenika kojem se pruža podrška
<i>S7: „Neke stvari nisam sigurna koliko je uopće etično govoriti. Oni tom učeniku ne šalju niti maramice, dezinfekcijske maramice koje koristimo, ne presvlače ga svakodnevno ... To nije u skladu s preporukama, a ja sam ta koja je prva u najbližem kontaktu s njim. O tim stvarima roditelji bi trebali voditi računa, a ipak, ne razumiju to svi.“</i>	Izostanak svijesti roditelja o važnosti higijene učenika	
<i>S6: „I onda kad su uveli ono kao da ako nedostaju tri dana u školi, da se moraju ić testirat. Kod nas su ti to isto roditelji, ono.. bili su protiv testiranja i znali su, ne znam, dijete ima temperaturu prvi, drugi dan.. treći dan nije ih briga jel mali ima koronu, nema koronu, poslat će ga u školu.“</i>	Roditelji slali bolesnu djecu u školu	
<i>S2: „Mi nismo uopće znali niti dal postizemo obrazovne ishode, ne postizemo.. mislim, mi jesmo radili te zadatke, ali ja nisam mogla procijeniti kolko učenik dovoljno ili nedovoljno usvaja gradivo jer nije moja struka.“</i>	Izostanak povratne informacije	Izostanak podrške
<i>S2: “Doslovno tih par mjeseci mi smo bili sami na sebi, osim što smo, kažem, dobili mailom zadatke koje moramo riješiti.“</i>	Prepuštenost samima sebi	
<i>S3: „iznimno teško djecu kontrolirat da nose maske. Onda dođe odmor i njih pet ,na jednom mobitelu, skinu maske i jedu istovremeno. ... po tome sam vidio da ti balončići ne budu funkcionirali i da kad jedan dobije koronu, da će se proširiti, evo, to su bili izazovi. “</i>	Besmislenosti mjera vezanih uz nošenje maski i održavanja distance među učenicima	Nedosljednost pri provođenju mjera Stožera civilne zaštite o suzbijanju COVID-19

S8: „na kraju krajeva moj se učenik najviše pridržavao tih higijenskih uputa jer je imao mene. Ostali učenici se nisu toliko pridržavali, nisu prali toliko ruke, nisu koristili dezinficijens.“	Nepridržavanje mjera od strane učenika u školama	
S7: „...možda me učenik nije dobro razumio. Nekad me nije ni gledao ni slušao pa tim više mu je bilo teže me shvatiti što mu hoću reći.“	Maske otežavale uobičajeno funkcioniranje učenika s teškoćama u razvoju	
S7: „Nošenje maski mi je prilično teško padalo. Ipak sam morala učeniku 5, 6 sati govoriti svaki dan kroz tu masku...“	Maske predstavljale problem za PUN	
S7: „Meni je recimo bio i problem što sam se morala cijepiti, nisam bila cijepljena i nisam tada dobro ni promislila o tome želim li to.“	Pritisak cijeljenja protiv COVID-19	
S3: „Ja sam cijelo vrijeme s tim djetetom se bojao da ga zaštitim što više. Znači, moj život se promijenio da hoću na kavu, aj ono, tko ga fućka i onda mi je bilo - neću riskirat i otić na tu kavu jer on možda nadrapa.“	Izbjegavanje osobnih kontakata PUN	

Izazovi rada za pomoćnike u nastavi u vrijeme pandemije su brojni (slika 4.1.), počevši od **otežanog dobivanja uputa i informacija** pri čemu sudionici ovog istraživanja navode nekoliko iskustava percipiranih potencijalnim problemima u radu:

- **Izostanak uputa o radu;** S2: „Konkretne upute nismo dobili, samo kratko je bilo rečeno da pratimo nastavu na televiziji...“, S4: „... u toj školi smo zadnja rupa na sviralu, tako da sam ja nazvala ravnateljicu i pitala što da ja sad radim. Nije uopće bilo nekakvih uputa nego kao „javit ću ti“ ... javljala se nije.“, S5: „Upute ne. Ne. Bilo je doslovce - snađi se na licu mjesta.“,
- **Nedostupnost informacija:** S4: „Ti ne znaš kome se obratiti, trebao bi se kao obratiti ravnatelju škole, ali onda oni moraju na neku višu instancu, isto ne znaju nikad isto kome se treba javiti. A ako pitaš prvo njih, onda opet je problem jer, eto.. nekako smo mi tu u nekom punilu, ne znaš koga pitati i šta pitati, a informacije su dolazile na kapaljku često.“, S6: „... ja nisam imala kome se javiti da bilo šta pitam.“,

- **Dobivanje informacija iz „druge ruke“:** S4: „... mi te neke informacije dobivamo od razrednice i raspravljamo o tome, „vjerojatno će se otvoriti škole“, a mi te sve informacije dobivamo iz druge ruke kao da nismo ravnopravni djelatnici. I to se događa u dosta škola, koliko sam primijetila.“, S7: „Ja sam od učiteljice dobivala druge upute i to je sve bilo tako, šaroliko. Različite upute s različitih strana.“.

Općenito, razmjena informacija o učeniku i njegovim aktivnostima ili pak zadacima pomoćnika u nastavi između njih samih i drugih djelatnika škole izostaje i u vremenima prije pandemije (Romstein i Velki, 2017.). pa ovakvi rezultati nisu novost u području komunikacije među zaposlenicima.

Idući izazov tiče se **radnog mjesta** pomoćnika u nastavi za koje sudionici ističu da je u vrijeme pandemije bilo **nesigurno**:

“Ja sam vrlo brzo nakon toga prešla na drugi posao... Mislila sam, tko zna, da se ponovno dogodi ta pandemija, dal bi mi ostali na tom radnom mjestu budući da to nije imalo prevelikog smisla.“ (S1).

Neizvjesnost rada (S6: „Sad, jedino te izolacije... Znači, to mi je bio najveći problem. To je znalo bit ono da mi jave, ne znam, u 10 navečer, " e ipak ništa, razred je u izolaciji". Ta neizvjesnost je bila najgora meni. ... ali bi često bili u izolaciji tak da se znalo dogoditi da jedan cijeli mjesec radim, i onda opet ne radim. Tako da je to jako ovisilo od mjeseca do mjeseca.“) te **neizvjesnost plaća** (S2: „bilo je jako neizvjesno hoće li pomoćnici u nastavi biti plaćeni, pogotovo oni koji su recimo radili od doma.“, S4: „I sva ta nesigurnost oko toga hoćemo li mi uopće dobiti plaću jer se u to vrijeme bilo pričali da nećemo biti plaćeni... evo, kaos.“, S5: „Iako, i plaće su tada bile pod upitnikom, jel.“) još su jedni od problema vezani uz nesigurnost ovog radnog mjesta.

Nastavljeno na temu nesigurnog radnog mjesta, posebno se ističe i **neuređenost radnog statusa za zaposlene preko studentskog ugovora** jer sudionica, osim spomenutog izostanka prava na rad, spominje i **izostanak plaće za vrijeme nastave na daljinu** (S6: „Tak da je meni zapravo njezina mama plaćala to kad sam k njoj dolazila na

tu online nastavu. Znači, meni ti je samo plaćeno to kad sam ja s njom bila u školi.“) i **izostanak prava na bolovanje** (S6: „I tipa ako ja završim u izolaciji, to meni ništa nije plaćeno, dok je to svima drugima pisano pod bolovanje, pa opet dobe neke određene iznose.. znači, ja sam bila na nuli.“). Dotična sudionica nosi se i s problemom **diskriminacije s obzirom na njenu vrstu radnog ugovora** (S6: „... tipa ove druge kolege koji su radili na ugovor o radu, oni su mogli ići djeci doma. Znači, njima je to sve bilo plaćeno, a meni jer sam jedina u školi zaposlena na studentski ugovor, ja sam bila ful diskriminirana i koga god da sam nešto pitala uvijek bi mi samo odbrusili da nemam pravo zapravo ni na što.“ , „I te isto razlike, ne znam, neko ko je na ugovor o radu ima veća prava nego ti ko student jer, pitaj boga zašto. Mislim, to je meni isto glupo...Tak da ono, tu se baš vidi nekakva, ajmo reć, diskriminacija s obzirom na tvoju vrstu ugovora.“).

Izazovi vezani uz radna prava nastavljaju još jedan niz vezan uz radno mjesto pomoćnika u nastavi. Sudionici su detektirali **problem plaće** koja je **neovisna o stvarnom radu** (S5: „malo nije fer.. mi smo svi te školske godine dobili jednaku plaću uključujući i one pomoćnike koji nisu radili u online nastavi, a istovremeno mene koja sam, znači, naradila se ne samo 4 sata, jer tada mi je bila satnica kao 4,6 sati dnevno, odnosno 20 sati tjedno, tak nešto je bilo... Znači, ne da sam radila 4,6 sati dnevno nego i po 6 i po 7 sati dnevno.“, S8: „Imamo fiksnu plaću, znači odradila ja taj mjesec 150 sati ili 130, ajde recimo najviše mi je 130 i nešto, ili odradila 90.. to nije u redu. Znači, nije satnica kak oni se hvale s velikih 25 kn, nego nam ispadne nekih 23 kn ili još manje kad je više sati.“) i **manje plaće uslijed samoizolacija** (S3: „Dva put u mjesec dana sam završio u samoizolaciji tu jesen. ... I ne, meni se bolovanje pisalo i imao sam manju plaću.“). **Pravo na godišnji odmor** u slučaju pomoćnika u nastavi masovno se **iskorištava** (S4: „... oni su svim pomoćnicima iz naše škole koji nisu išli kod djece pisali godišnji, kao da su u to vrijeme koristili godišnji. I onda se dogodilo to da se pandemija nastavila, i mi kad smo se vratili u školu - ja konkretno nisam iskoristila godišnji jer moj godišnji oni nisu upotrijebili jer sam ja išla kod učenika. I meni je ostao višak godišnjeg, isto nisu znali što će s njim.“, S5: „A da ne kažem da smo u 5. mjesecu imali prilično jedan, da ne kažem, svinjski potez Gradskog ureda za obrazovanje koji je od nas tražio da si mi za te dane,

koliko je trajao lockdown, da si retrogradno pišemo godišnji.“ , S8: „... znači, učitelji koriste posle taj godišnji odmor, mi ga moramo koristiti u vrijeme praznika, kaj je isto van svake pameti.“), a pomoćnici ističu i **nejednake uvjete rada na području države** (S4: „I ti nejednaki uvjeti rada su nešto što mene isto muči... Ja imam 32 školska sata, plaćena na 25, s tim da dolazim i u suprotnu smjenu i radim ujutro, popodne; nemamo naknadu za taj smjenski rad, dok neke udruge to daju. Neki gradovi daju 31 sat, što onda ispadne po 500 kn razlike na plaći. Neki imaju regres po 1500 kn, mi nismo imali tri godine regres, prošle godine smo dobili 800. Božićnica nam je bila 800, ove godine 1000 umjesto 1500 kn i to nije fer.“ , S5: „To dovodi do toga da ono, ja kad uspoređujem svoja iskustva s iskustvima ljudi iz drugih škola u Zagrebu, a pogotovo iz drugih županija; mi ko da ne radimo u istoj državi i isti posao. Jer su pravila ono - bože mi oprost. Eto.“).

Količina posla predstavlja idući izazov za sudionike ovog istraživanja pri čemu oni ističu **povećan opseg posla** (S2: „...ubiti, imala sam osjećaj da imam više posla, tipa nakon nastave, baš zbog toga jer sam tražila materijale i svašta nešto da približim gradivo.“ , S4: „Ono, nekako se tu nije mogla baš razgraničiti razlika između toga što je školski rad, a što je domaći rad. I onda zapravo kad sve to krenete pisat, „ok, da, pisat ćemo još ovaj zadatak, pa još ovaj zadatak“ jer je sve nešto isprepletano i slično, meni bude glupo otić kad nismo još sve riješili.“) i **produljeno radno vrijeme** (S4: „Ona videa sa YouTube-a šta u slali poprilično jesu dobra i okej, je dobro pripremljeno, međutim to je opsežno i cijelo vrijeme, ne znam, „pauziraj sad video“, „odgovori ovo“, moraš se vraćati pa taj jedan video pregledati, odgovoriti na pitanja, uvijek nešto još dodatno „nacrtaj, istraži“, mislim 45 minuta... nama je svaki predmet trajao dosta, dosta duže. ... I ja sam svaki dan bila kod njega od 8 do 4.“). Povećanoj količini posla pridonosilo je i **istovremeno obavljanje različitih uloga u odnosu s učenicom** (S2: „...ja sam njemu tad bila sve, i pomoćnik i učiteljica, ponekad i čuvalica ako bi mama trebala otić u trgovinu...“ , S4: „Nekako su bile nejasne te granice jesam li ja njemu tu sad prijatelj, vršnjak, kolega.. jer je izgubio taj neki kontakt s prijateljima pa se moraš malo s njim i družiti, jesam li mu asistent.“), a jedna sudionica ističe i **preklapanje profesionalne i obiteljske uloge**;

„Meni je bilo jako teško zato što i sama imam dvoje djece koji su isto tako imali nastavu u drugoj sobi.. Moj dan je izgledao tako da... najprije sam printala materijale za sebe i za djecu. Onda sam vlastitoj djeci zadala što treba odraditi od onoga što je njima manje problematično jer ima nekih predmeta koji su im lakši, a ima nekih koje im trebam doslovce ja ispredavati... I onda sam ja otišla ... ja sam radila sa svojim učenicom, a kad sam završila sa svojim učenicom, onda sam ostatak dana radila s njima. ... ., ja sam doslovce radila po 14 do 16 sati dnevno u nastavi, kao roditelj i kao pomoćnik.“ (S5).

Isti problem vezan uz preklapanje uloga u vrijeme pandemije ističu i roditelji djece s teškoćama u razvoju (Koren, 2021.).

Nadalje, u istraživanju koje se bavi problemima u praksi pomoćnika u nastavi sudionici ističu nejasnoću njihovih profesionalnih zadaća (Romstein i Velki, 2017.), a i u vrijeme pandemije pomoćnici u nastavi su se susretali s novim **radnim zadacima** koji se **ne slažu s njihovom općenitom ulogom**, što sudionici ovog istraživanja opisuju kroz dobivanje **neadekvatnih zadataka** (S1: *“Onda opet da mi nešto radimo, ajde, ono „radite nešto“ što nema baš veze s našom ulogom. Znači, mi smo tu da pomažemo i u radu nastavnika, a ne da ja osmišljam nekakve aktivnosti za djecu koje općenito nemaju veze sa školom...“*) i **nedovoljne kompetencije za nametnutu ulogu pomoćnika**, što je vidljivo iz sljedećih izjava sudionika:

“Za nas asistente je problematika ta što mi nismo stručnjaci, znači nismo rehabilitatori. Dok smo bili u školi, mi smo sve radili što bi nama rehabilitator rekao i kak bi nam pokazao. E sad, ovdje nije bilo rehabilitatora...“ (S1),

„Definitivno to što u nekim predmetima ja nisam stručna jer meni je trebalo da pročitam zadatak, shvatim što se traži od zadatka, objasnim to njemu.“ (S4),

„... ja moram smišljati neke nove načine kak bi se njoj na neki način pomoglo da bude što samostalnija, a što je meni zapravo nekad i teško osmislit jer ja opet nisam toliko educirana da ja sad mogu znati.. tipa edukator, rehabilitator, pa da

mogu reć "aha, tu si se poboljšala, sad bi bilo dobro da...", nego je to sve bilo ono tipa - probaj nešto, pa ako pogriješiš, okej - moram onda opet mijenjat.“ (S6)

Nefunkcionalnost nastave na daljinu jedan je od izraženijih izazova u vrijeme pandemije COVID-19 koje sudionici navode, pri čemu **se neučinkovitost** takvog oblika nastave prepoznaje u sljedećim izjavama sudionika:

„Ovo nikako ne može biti. Niti da je video poziv u pitanju, niti da je škola na trećem, niti da je, bože me sačuvaj, ovo slanje e-mailom.. to nije nastava na daljinu, to je dopisna škola. Mislim, ono, to nikako nije rješenje.“ (S5),

„Meni je to bilo jako glupo osmišljeno jer sam ja očekivala da, pošto su oni niži razredi, ipak treba raditi s njima da shvate to gradivo, treba im za kasnije... međutim, ja kad sam došla kod nje pratiti to, ja sam vidla da je to ono, doslovno da u što kraće vrijeme s njima prođe kroz lekciju, ili im najčešće pošalje link preko YouTube-a di je netko već prije snimio, ne znam, lekciju iz hrvatskog ili nečeg i onda oni sami zapravo trebaju prolaziti kroz to. ... Tak da je tu zapravo bilo dosta problema kad bi došli nazad u školu jer djeca nisu znala, ne znam, množiti, dijeliti; te neke osnove što su trebali naučiti, nisu imali savladane.“ (S6),

„Prvih tjedan dana je bilo baš stresno i teško. Puno se vidjelo da, recimo ono što su obrađivali online, tu su bile velike rupe u znanju.“ (S8).

Osim toga, spominju i **neprijerenost online modela provođenja nastave teškoćama učenika:**

“Rad s učenicima s teškoćama u razvoju online – po meni to nije baš nekakav rad koji je primjeren za njihove teškoće.“ (S1)

„Ono što bih ja svakako predložila je da se djeca s teškoćama u razvoju, odnosno sa specifičnim teškoćama u učenju, da se nikako i nikako ne guraju u nastavu na daljinu jer to apsolutno nije njima primjereno. Još velim, okej, neki se mogu pod navodnike provući, ... ali to nipošto nije slučaj ni pravilo za sve.“ (S5)

„Kod mojeg učenika i mene je bilo stvarno izazovno to jer moj učenik ima poremećaj iz spektra autizma i onda bi to jako teško nas dvoje odrađivali online, putem Teams-a i bilo čega jer mi u školi radimo sve jedan na jedan i to je sasvim drugačiji pristup i način rada... takvom djetetu se baš i ne da kroz online nastavu puno pomoći.“ (S7)

Nadalje, **neprilagođenost školskog sadržaja** za učenike s teškoćama u razvoju sudionici definiraju kao općenit problem koji se kao takav javljao i u vrijeme pandemije (S1: *„... često puta to nije svo gradivo ni primjereno djeci s teškoćama u razvoju, nije ni prilagođeno i individualizirano. A i oni sami to teže prate, koliko god oni imali nas, pomoćnike.“*, S4: *„Mislim da je općenito problem kod djece s teškoćama što tog nekog prilagođenog materijala kao takvoga nema. Toga nema ni u praksi, tako da je online model samo preslikao neko stanje iz stvarnosti.“*), a tome svjedoče i izjave roditelja djece s teškoćama u razvoju koji smatraju da je zadatak učitelja prilagoditi sadržaj učenicima te da se neki nastavnici nisu ni malo potrudili prilagoditi program (Koren, 2021.).

Jedna sudionica dotakla se teme televizijskog programa koji je emitirao nastavu na daljinu, slijedom čega navodi da je dotična **„škola na HRT-u“** također bila **neprilagođena za učenike s teškoćama u razvoju**, (S2: *„Mislim da nije baš bilo dobro prilagođeno. Tipa, netko tko ima poteškoća s vidom ili nešto, nije baš dobro bilo prilagođeno, teško se je vidjelo. Ili netko tko ne čuje, nije bilo znakovnog jezika, znači nitko nije odznakovao, tak da...“*) te da je prikazivan **sadržaj bio neusklađen sa školskim gradivom** (S2: *„...problem je to što se nije slagalo s gradivom koje oni obrađuju. Škola na trećem je nešto obrađivala, ono što smo mi obrađivali je nešto sasvim treće...“*).

Što se učitelja i nastavnika tiče, nefunkcionalnost nastave na daljinu ogleda se i u njihovoj **nedosljednosti u načinu održavanja nastave** (S3: *„Profesori koji su poštteni bi odradili svoje predavanje online i po meni tu nema razlike između online i uživo.. ali bilo je nekih koji bi samo poslali zadatak, a to nije u redu ni prema djeci s teškoćama, a ni prema ostaloj djeci.“*) kao i **prebacivanju odgovornosti na druge** (S6: *„A ovak je ispalo kao ono; "sad ću ja to sve poslat" i onda nek se neko drugi muči s tim hoće ona to shvatiti ili ne.“*, S8: *„A sad, učitelj koji je informatičar je njima ujutro šibnuo... zadatke praktički*

kopirane iz udžbenika. "To i to morate napraviti" - bez ikakvog objašnjenja i bez ičega. "). Iz navedenog se čini da ove tvrdnje ne potkrjepljuju mišljenja pomoćnika u nastavi o zadaći učitelja da provode nastavni plan i program kojim bi učenici postigli zadovoljavajuće obrazovne ishode iz istraživanja suradnje pomoćnika i učitelja (Jeđud, 2017.).

Još jedan izazov pomoćnika u nastavi koji se posebno ističe u kontekstu pandemije jesu **prepreke tehnološke prirode** poput **nedostupnosti radnih materijala** (S5: *„...pristup udžbenicima nemam. ...registrirana sam kao vanjski suradnik. Da bi mogla imati pristup materijalima izdavačkih kuća, a to mi treba čisto da znam što je na kojoj strani udžbenika, jel, ja bi trebala biti registrirana kao nastavnik - što nisam.“*, S7: *„problem je za kolegice u višim razredima jer mi nemamo kod kuće literaturu koju učenici imaju pa je u tom slučaju teško pomagati im.“*) ili **šifre za uključivanje na platformu** na kojoj se provodi online nastava (S8: *„A onda znači... razredu su bili Teams-i, s tim da meni nisu dali šifre pristupne. Još dan danas mama meni nije dala njegovu pristupnu šifru da ja mogu ući.“*). Važno je pri tom spomenuti i iskustvo sudionice koja nije imala **adekvatnu tehnologiju za rad** (S7: *„... malo teže sam se prilagodila, trebalo je vremena da dobijem lozinku, kompjuter imam neki stari, prastari doma na kojem nisam mogla odrađivati sve što sam trebala. To mi je bilo recimo stresno.“*), a ista navodi i **izostanak informatičkih sposobnosti** (S7: *„...baš mi i ne ide nešto informatika... Te stvari na kompjuteru; to mi je bilo prilično stresno, nisam se baš dobro snalazila.“*). U slučaju druge sudionice, problem je bio na strani učenika koji nije uvijek imao **dostupne uređaje za rad** (S5: *„...imali smo situaciju, znači u to vrijeme su i roditelji učenika radili od kuće, znači nije uvijek bio dostupan ni laptop, ni mobitel, ni kompjuter emm.. jedno vrijeme su bili i bez printera, pa onda radne materijale nisu mogli printati, onda smo morali rukom to prepisivati...“*)

Spomenimo i ostale **izazove u odnosu s učenicom** od kojih **gubitak kontinuiteta radnih navika učenika** nekolicina sudionika ističe kao izražen izazov pandemijskog načina rada;

„Gubi se kontinuitet rada, gube se radne navike, gubi se radna nekakva disciplina. Nikako ova nastava na daljinu nije za djecu s teškoćama.“ (S5),

„Kad smo se vratili u školu, izgubili smo taj jedan kontinuitet, izgubili smo tu jednu uvježbanost. Kod mojeg učenika mora sve biti uvježbano, red, rad, disciplina. Njega se treba usmjeravati.. imala sam osjećaj ko da smo morali sve ispočetka.“ (S7),

„Jer kad smo mi u školi, mi imamo svoju rutinu... Znači, on se praktički ne snalazi sam u školi... I u koroni je te neke stvari zaboravil. I kad smo se opet vraćali u školu, to je za njega isto bio stres.“ (S8).

Pri tom valja spomenuti da su rutine od velike važnosti u životima djece s teškoćama u razvoju, a svakodnevne rutine vezane uz školovanje u pandemiji su bile narušene i zahtijevale ulaganje dodatnih napora shodno prilagodbi djece na nov način rada (Balaško, 2021., Koren, 2021.).

Neki sudionici kod svojih učenika s teškoćama u razvoju kojima pružaju podršku primijetili su **zamor** (S4: *„na kraju se to sve svodi na to da su slali one video lekcije i očekivalo se da se to prepiše, da se to slika na kraju, što je poprilično dovodilo do zamora učenika jer sam ja njemu to prvo trebala malo skratiti, prilagoditi njegovom vokabularu, prevesti, ponoviti.“* , S5: *„Naravno, nakon nekog vremena bi njemu došlo do zamora, pa smo jedno vrijeme prakticirali dio nastave ujutro, dio popodne.“*) i **smanjenu koncentraciju** za vrijeme trajanja nastave na daljinu (S2: *“Primijetila sam da je učeniku dosta padala koncentracija za razliku od one u školi. ... mislim da je bila tu najveća razlika da sam morala puno više pažnje vraćati na gradivo.“* , S5: *„pažnja je bila eventualno 5 minuta, nakon toga gotovo. Nakon toga je bilo onak - šeće po sobi, pa skače po krevetu, pa se prošeće do balkona, pa mora na wc, pa mu braća upadaju u sobu, pa mislim, ono.. problem s ovom vrstom komunikacije je to što ti ne možeš dijete prisiliti da ono sjedi pred ekranom i da se ne miče.“*).

Drugi pak sudionici izazovom u doba pandemije ističu **izostanak komunikacije s učenicom** (S1: *„samu komunikaciju s učenicom nisam imala uopće“*, S8: *„... iz početka*

sam ja njega svaki dan zvala, znači u petom razredu sam se ja s mamom svaki dan čula. ... I tu sam više razgovarala s mamom, rijetko kad mi ga je dala na telefon.“).

Nadalje, pojedinci spominju **određena ponašanja i stavove roditelja** učenika kojima pružaju podršku koji također mogu značiti izazov za rad u pandemiji, kao npr. **oprečna stajališta vezana uz stanje pandemije** (S3: *„Ja jesam mogao tolerirati svašta, ali u doba pandemije.. roditelji su new age hipiji koji su već tad govorili da korona na postoji i to su rekli prvi dan nastave. I nije bilo cjepiva na vidiku i meni se za taj novac nije riskiralo, ... Ja sam za to dijete dao otkaz ... nisam mogao preći prek toga.“*) ili **izostanak svijesti roditelja o važnosti higijene učenika** (S7: *„Neke stvari nisam sigurna koliko je uopće etično govoriti. Oni tom učeniku ne šalju niti maramice, dezinfekcijske maramice koje koristimo, ne presvlače ga svakodnevno. ... To nije u skladu s preporukama, a ja sam ta koja je prva u najbližem kontaktu s njim. U koroni smo svi trebali paziti na higijenu ... O tim stvarima roditelji bi trebali voditi računa, a ipak, ne razumiju to svi.“*). Voditi računa o zdravlju i biti odgovoran prema drugima bilo je posebice važno u vrijeme pandemije, no neki roditelji nisu se pridržavali istog, pa jedna sudionica kao izazov ističe situacije u kojima su **roditelji slali bolesnu djecu u školu** (S6: *„I onda kad su uveli ono kao da ako nedostaju tri dana u školi, da se moraju ić testirat. Kod nas su ti to isto roditelji, ono.. bili su protiv testiranja i znali su, ne znam, dijete ima temperaturu prvi, drugi dan.. treći dan nije ih briga jel mali ima koronu, nema koronu, poslat će ga u školu.“*).

Mnogi od sudionika izjavljuju da im izazov predstavlja i **izostanak podrške** u vidu **izostanka povratne informacije** (S1: *„Nikad nismo dobili nikakvu povratnu informaciju jesu li roditelji uopće to provodili ili ne, tak da sam dobila dojam da je to bilo više reda radi da nešto kao radimo.“*, S2: *„Mi nismo uopće znali niti dal postizemo obrazovne ishode, ne postizemo.. mislim, mi jesmo radili te zadatke, ali ja nisam mogla procijeniti koliko učenik dovoljno ili nedovoljno usvaja gradivo jer nije moja struka.“*) , a shodno tome i **prepuštenosti samima sebi**, što potkrjepljuju izjavama:

“Doslovno tih par mjeseci mi smo bili sami na sebi, osim što smo, kažem, dobili mailom zadatke koje moramo riješiti.“ (S2),

„Ovak, kad si sam prepušten da osmisliš što ćeš radit s tim djetetom i kako mu pomoć, to stvarno zna biti naporno i teško.“ (S6)

„Prepušteni smo sami sebi. I tu se mi snalazimo kak se možemo i znamo, ali velim, prilično je stresno kad dođemo doma nakon 6 sati sjedenja s djecom u razredu i plus učenik kojem pomažemo.. prilično je teško.“ (S7).

Kad dođe do razgovora o **mjerama Stožera civilne zaštite** o suzbijanju korona virusa, pomoćnici u nastavi izdvajaju mnoge izazove, počevši od, prema nekim sudionicima, **besmislenosti mjera vezanih uz nošenje maski i održavanja distance među učenicima** zato što je „iznimno teško djecu kontrolirat da nose maske. Onda dođe odmor i njih pet na jednom mobitelu, skinu maske i jedu istovremeno. ... po tome sam vidio da ti balončići ne budu funkcionirali i da kad jedan dobije koronu, da će se proširiti, evo, to su bili izazovi.“ (S3), navodi jedan sudionik, dok druga sudionica ističe: „jednostavno ne mogu reć da su se poštivale sve mjere niti da svaka škola ima uvjete za to jer nemoguće je. ... Tako da, škola nije baš mjesto idealno mjesto gdje bi se mogle provoditi takve mjere jer ipak je riječ o djeci i njihovoj potrebi za stalnom igrom međusobnom.“ (S4), shodno spomenutim situacijama „Na samom odmoru su se ta djeca miješala i sl. ... neki su skidali maske ispod nosa jer im je vruće, nisu se smjele paliti klime. To nam je bilo strašno teško jer kod nas je ovdje nepodnošljivo u razredu kad klima ne radi a 30 je stupnjeva (S4). Pri tome, problem predstavljaju i izjave pomoćnika koje idu u prilog tome da se **drugi učenici u školi nisu pridržavali mjera** (S3: „Fuks i ovaj su govorili "djeca drže maske", djeca ne drže maske. Ako je profesor strog - djeca imaju maske, ako profesor nije strog - djeca se ne drže maski... to su recimo bili strahovi.“, S8: „na kraju krajeva moj se učenik najviše pridržavao tih higijenskih uputa jer je imao mene. Ostali učenici se nisu toliko pridržavali, nisu prali toliko ruke, nisu koristili dezinficijens.“). **Maske su otežavale uobičajeno funkcioniranje učenika** s teškoćama u razvoju (S4: „maske su bile problem jer učenik ima umjetnu pužnicu i onda on može nekad nešto i čuti, ovisno koliko razaznaje sa usana i to je bio problem jer njemu je bilo nemoguće očitavat a usana.“, S7: „...možda me učenik nije dobro razumio. Nekad me nije ni gledao ni slušao

pa tim više mu je bilo teže me shvatiti što mu hoću reći.“), ali predstavljale **problem i za pomoćnike u nastavi**, spominju sudionice:

„Nošenje maski mi je prilično teško padalo. Ipak sam morala učeniku 5, 6 sati govoriti svaki dan kroz tu maski...“ (S7)

„Teško mu je bilo s maskom, bilo je teško i meni. Jer sam se ja morala skroz približiti njemu jer mi ne smijemo glasno govoriti, naravno, moramo govoriti šapatom. ... Da nas ne čuju ni učitelji.. trebali ni biti nečujni i nevidljivi, kaj je nemoguće, a pogotovo s tim maskama.“ (S8).

Nadalje, jedna sudionica ističe pritisak cijepljenja protiv virusa COVID-19:

„Meni je recimo bio i problem što sam se morala cijepiti, nisam bila cijepljena i nisam tada dobro ni promislila o tome želim li to.“ (S7).

Posljednji u nizu izazova konkretno vezanih uz mjere i preporuke Stožera civilne zaštite, no nikako manje važan, već suprotno tome; značajan izazov za istaknuti je zajednički nekolicini sudionika, a tiče se **izbjegavanja osobnih kontakata** radi očuvanja zdravlja učenika s teškoćama u razvoju. Sljedeći citati zorno ga ilustriraju:

“Jedina sam bila s njim u kontaktu, jako sam se bojala da se ne zarazim tak da sam jako pazila, nisam nigdje išla, nisam čak ni k dečku išla, ni k prijateljima, nikome.. bili smo skroz, totalno lockdown, samo posao i doma i to je to.“ (S2),

„Ja sam cijelo vrijeme s tim djetetom se bojao, da ga zaštitim što više. Znači, moj život se promijenio da hoću na kavu; „aj ono, tko ga fučka“ i onda mi je bilo; „neću riskirat i otić na tu kavu jer on možda nadrapa“.“ (S3),

„Ja sam isto stalno se trudila što manje imati nekih svojih socijalnih kontakata, baš iz razloga što sam znala da idem kod djeteta u dom.“ (S4).

4.3. Podrška pomoćnicima u nastavi u vrijeme pandemije

Ovim radom ispitan je doživljaj podrške usmjerene pomoćnicima u nastavi od strane djelatnika škole; učitelja, stručne službe i koordinatora te roditelja učenika s teškoćama kojima pružaju potporu.

Općenito, sudionici školu doživljavaju kao ustanovu u kojoj **izostaje podrška** onih koji je predstavljaju prema pomoćnicima u nastavi, a koju opisuju kroz **izostanak kontakta i evaluacije** od strane škole:

“ja mislim da mi nismo baš imali podršku. ... nije bila nikakva podrška da bi mi raspravljali kak sad možemo sve to poboljšati.“ (S1)

„Jedino ono što mi je bilo žao je to što sam imala osjećaj da nemamo dovoljnu podršku škole ... ništa ono u smislu, ne znam, da prepričamo dan ili da kažemo što nam je bilo zahtjevno, gdje je možda bio izazov, pa kako to drugi puta bolje napraviti, emm.. ne znam, nismo se čak ni telefonom čuli, samo taj jedan e-mail i to je to.“ (S2)

Jednako tako, neki od sudionika imaju iskustvo **izostanka podrške stručne službe**, koja se ogleda također u **izostanku** samog **kontakta** stručne službe i pomoćnika u nastavi, a što je vidljivo iz sljedećih izjava:

„Ja se sa stručnom službom nisam ni čula cijelo to vrijeme pandemije. Nikakav kontakt poseban nismo imali.“ (S4)

„Ja nemam veze s tom stručnom službom. Nisam imala veze s njima ni za vrijeme pandemije, ni poslije pandemije, ni sad nemam veze. Znači, ja od kad sam počela raditi, mene nitko nije ni pitao kak ide s djetetom, jel treba neki drugi način da joj se pomogne.. ništa, kužiš.“ (S6)

„Ne, nikakvu podršku nismo dobili. Ništa.“ (S8)

Nezainteresiranost stručne službe, njihova neuključenost u rad pomoćnika ili pak nedovoljno kapaciteta stručne službe obilježja su kojima pomoćnici u nastavi opisuju rad stručne službe u istraživanju Beronić (2020.).

S druge strane, **pozitivnu podršku** pomoćnici u nastavi primaju **od strane učitelja/ica i nastavnika/ica** pri čemu opisuju **dobru komunikaciju s učiteljicom vezanu uz učenika** (S1: „*Ja sam bila u kontaktu s učiteljicom razredne nastave, ... tj. ona mi je govorila kak sve to prolazi.*“, S4: „*Najviše podrške od same razrednice, ona konkretno zna tog učenika... u svaki taj kanal je razrednica bila uključena pa bi onda ona vidjela po prilici, ne znam, di nam šta zapinje, vidjela bi komentare učenika pa bi me onda i kontaktirala i tako smo znale pričati i o mom učeniku i općenito o stanju u razredu, kako to sve skupa teče.*“) i **pružanje pomoći učitelja i nastavnika oko rada** pomoćnika u nastavi **s učenicom** s teškoćama u razvoju (S4: „*Njemu je sreća bila što ima asistenta jer sam ja upoznata i sa profesorima, i ako nešto nisam razumjela, ja bi poslala tom profesoru poruku „daj molim te pomози mi, ovo je i ono“ ...*“, S5: „*I učiteljica, znači, razredna isto.. ona kad je u tom trenutku uletila i kad je vidla da stvarno je ovaj mali izletio s tračnica, jel. Onda ga je ona ipak malo tu posložila. Jedan dan je ona praktički održala nastavu s njim umjesto mene.*“). Jedna sudionica kao važan segment suradnje napominje **uvažavanje sugestija pomoćnika** od strane učiteljice (S4: „*I neke čak moje savjete bi ona prihvatila i sugerirala bi ih nekim drugim profesorima i sl.*“), a u kontekstu pandemije važno je istaknuti izjavu koja ide u prilog **upućivanju pomoćnika** od strane učiteljice:

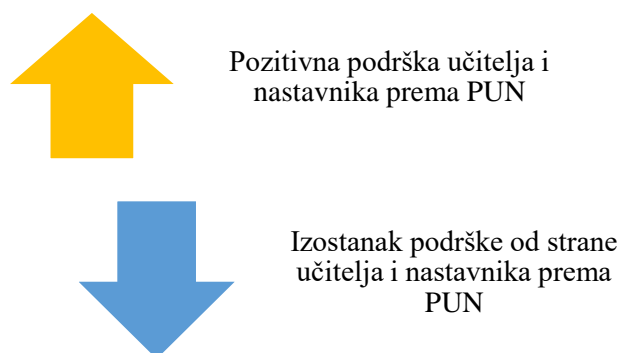
„Dok recimo s učiteljicom - jako dobra suradnja... što je ona slala učenicima, roditeljima, to je posala i meni u privitku. Znači, uvijek sam bila u toku i to mi je recimo davalo ipak neku sigurnost - da, ja sam u toku, znam što se radi, pa dok se vratimo u školu, da sve to bude onak.“ (S7)

Istraživanja koja su se bavila suradnjom pomoćnika u nastavi i učitelja u predpandemijsko doba također potvrđuju postojanje pozitivno doživljene suradnje između učitelja i pomoćnika koja se očituje u ostvarenju dobre i otvorene komunikacije koja, praćena dobivanjem savjeta i pomoći kroz razgovor o radu, dovodi do međusobnog nadopunjavanja znanja i iskustva (Kranjčec Mlinarić i sur., 2016., Jeđud, 2019.).

Postojanje takve vrste suradnje od iznimne je važnosti i za učenike s teškoćama u razvoju jer se pozitivno odražava na njegovo funkcioniranje i uspjeh u školi (Jeđud, 2019.).

Ipak, uzmimo u obzir da su, ponovno, iskustva pomoćnika vrlo različita, pa u ovom slučaju i oprečna (vidljivo na slici 4.2.). Osim pozitivnih iskustava, postoje i ona koja to nisu, pa tako jedna sudionica ističe **izostanak podrške učiteljice** koji pojašnjava **izostankom samog kontakta** u doba pandemije (S8: „S učiteljicom, znači, u 4. razredu.. rijetko smo se telefonski čule, možda jednom, dva put.. ništa ozbiljno. Tak da ne mogu reći.. a sad nikak s ovom učiteljicom - razrednicom i učiteljima predmetne nastave, to ne, ništa.“).

Slika 4.2.
Prikaz oprečnih kategorija podrške nastavnika i učitelja prema PUN

Podrška koordinatorice rada pomoćnika u školi većina sudionika definira **pozitivnom**. Glavna svrha te dobivene podrške za pomoćnike se ogleda u **učenju i savjetima od strane koordinatorice** vezano uz njihov rad, a ovo su neke od izjava sudionika:

„Tu je dobra stvar što sam imao dobru koordinatoricu od koje sam jako puno naučio... To i jesu osobe koje su obrazovane za taj posao i koje ja mogu u bilo kojem trenutku pitati i koje me onda mogu uputiti. Meni je dana i literatura i svašta nešto, savjeti.. tu smo, srećom, dobro funkcionirali.“ (S3)

„Pa podrška mi je definitivno bila moja koordinatorica jer baš ona, osobno je stvarno.. u bilo kojoj situaciji, i u bilo kojem problemu i nebitno u kojim uvjetima

rada, znači govorimo li o nastavi na daljinu ili osobno.. ona je svima, al doslovce svima nama velika podrška“ (S5)

„Koordinatorica je dobra podrška. Jedanput mjesečno mi imamo kontinuirano neke sastanke s njom, tad je bilo pismeno, pa onda i usmeno. ... Kad sam pričala što ima s učenikom novo, onda je ona meni sa svoje stručne strane znala objasniti situaciju i to mi je recimo puno značilo. ... i pomoć u pisanju dnevnika - to smo uvijek od koordinatorice dobili upute kako i kada i na koji način...“ (S7)

Iz navedenog možemo zaključiti da koordinatori obavljaju svoju dužnost u skladu s propisima s obzirom da Pravilnik propisuje načine pružanja podrške prema pomoćnicima u nastavi.

Slika 4.3.
Prikaz različitih kategorija podrške roditelja

Što se tiče roditelja učenika kojima pomoćnici pružaju podršku, sudionici spominju različite doživljaje, što je vidljivo na slici 4.3. Vrlo mali broj sudionika spominje **pozitivnu podršku roditelja**, a oni koji je tako doživljavaju, ističu aspekt **komunikacije i ohrabrivanja od strane roditelja** (S2: “jedino su roditelji bili nekako podrška, barem što se tiče toga da; pričali su,

ohrabrivali...“) i **pomoći u radu s učenikom** (S4: „Recimo u matematici, tu smo se dosta oslanjali na njegovog oca koji mu je to objašnjavao...Mislím da je dosta pomoglo i to što su roditelji oboje bili kod kuće, radili su i od doma, dosta su bili kući i nekako smo svi bili upleteni u to.“)

Drugi pak sudionici opisuju **nedostatnu podršku roditelja** koja se zasniva na čisto **profesionalnoj suradnji roditelja i pomoćnika** u nastavi (S1: “...savjetovani smo da pošaljemo poruku roditeljima. Ja jesam slala ... dva, tri puta... i roditelji bi rekli da je sve u redu i da uspiju izvršavati zadatke i to bi bilo to.“, S5: „Jesu roditelji znali.. ja bi poslala

poruku "trenutno nas ometaju u radu, molim vas reagirajte" i je, kad god sam ja znala reći "molim vas reagirajte" - jesu, reagirali su. ...") te **ograničenoj suradnji i pomoći roditelja** (S5: „Ali opet, bilo je tu nekih situacija u ponašanju i u izvršavanju svojih obaveza gdje su roditelji mi znali reć "a kaj da ja radim, pa ja ne znam kak da ja s njim izađem na kraj", tak da.. podrška roditelja do nekakvih njihovih mogućnosti. “, S8: „Suradnja je donekle korektna. Mislim, ne donekle, jeje korektna, ne mogu reći.. ali nemamo ono, znaš da bi si sjeli na kavu popričat o učeniku ili slično. “, S7: „Suradnja s roditeljima je dobra, međutim to je sve na nekoj distanci bilo... “).

Nadalje, neki sudionici opisuju iskustva koja se vežu uz **izostanak podrške roditelja** doživljene kroz **izostanak same komunikacije s roditeljima učenika** (S6: „prvu godinu kad sam počela raditi, nisam imala apsolutne veze s njezinim roditeljima. ... Nisam ja ni komunikaciju imala s tim tatom, jel, nit se ikad javio niti bi ikad nešto pitao. A mama, isto kažem, kad sam počela raditi; žena je odbijala svaki kontakt sa mnom... “, S8: „S mamom znači surađujem prek informativke. ... ja u tu informativku pišem svaki predmet mami, znači danas smo radili to i to, na toj i toj stranici je to i to za zadaću, učenik treba iz tog i tog predmeta naučiti to i to. To je taj vid suradnje. “, „Mama nije imala potrebu upoznati asistenticu od svojeg djeteta do sljedeće godine slučajno kad su došli po njega posle nekog izleta.“). Osim toga, u idućim izjavama vidljiv je i **izostanak prihvatanja pomoćnika** u nastavi od strane roditelja učenika kojem upravo taj pomoćnik pruža podršku:

„Tu se nisam snalazila s roditeljima još, nismo se dobro poznavali, nisu me baš prihvaćali tad; neke moje sugestije, oni su imali svoju viziju kako sve to odraditi s učenikom.“ (S7),

„Ali isto tipa kad krenem s njom pričat vezano uz neke probleme s kojima ona treba radit s njom... onda bi mama odbrusila i rekla da ne, da ja to krivo radim s njom i tak. ... Tako da, ono, što se tiče mene i njezine mame, ne znam.. ja mislim da ta žena misli da sam ja običan balavac i da nemam pravo njoj pametovat kak će ona svoju kćer odgajati.“ (S6)

4.4. Prijedlozi za unaprjeđenje rada pomoćnika u nastavi s učenicima s teškoćama u razvoju u kriznim stanjima

Jedan sudionik čvrstog je stava „da se dogodi ovakva pandemija, asistent može malo napraviti jer ne znam koji će asistent ili roditelj riskirat zdravlje. ... Za koronu, ja stvarno ne vidim (kroz smijeh) način da bi se asistenta slalo bolesnom djetetu doma i da bi se ta odluka dopustila lokalnoj razini, tipa školi da odlučuje ili roditeljima, asistentima.“ (S3). Druga sudionica navodi sljedeće: „ne znam opće, ne vidim baš smisao uloge asistenta u vrijeme pandemije. Osim, kažem, ako se baš ne ide doma.“ (S1), uzimajući pri tom u obzir da *online* model provođenja nastave, kao što je i ranije u tekstu spomenuto; nije primjeren djeci s teškoćama u razvoju.

Udaljavanjem od konteksta *online* nastave, približavamo se ideji **fizičkog rada s učenicima s teškoćama** pri čemu nekoliko sudionika navodi da bi u vidu unaprjeđenja rada pomoćnika u nastavi s učenicima u pandemiji trebalo **osigurati** njihov **direktan rad**, bilo to u kontekstu škole ili doma učenika:

“Jedino da smo mi u to vrijeme pandemije mogli dolaziti u školu i nastaviti raditi jer je nas ionak malo bilo; mogli smo se rasporedit po učionicama...” (S1),

„Moje mišljenje je da bi učenici s teškoćama apsolutno trebali imati nastavu fizički, u školi, pa makar bili jedni. Znači, doslovce oni i učitelj, odnosno predmetni nastavnik. Doslovce, ono, ako treba, neka se naprave mješoviti razredi. Ne znam.. ali svakako bi trebali biti fizički u školi... kao što smo imali onaj mješoviti model da je, ne znam, pola razrednih odjeljenja ili pola razreda je online, tipa 6. i 8. su online, a 5. i 7. su u školi. Da svakako se organizira da učenici s teškoćama budu izuzeti od toga i da su u svakoj situaciji, ako je moguće, fizički prisutni u školi.“ (S5),

„...ne možeš pomoći učeniku ako nisi dobrodošao a ja mislim da mora biti fizički kontakt i da moramo biti prisutni, da moramo s njima raditi, to je moja preporuka.“ (S7).

Iduća preporuka sudionika usmjerena je djeci s teškoćama u razvoju, a to je **prilagodavanje sadržaja rada učenicima s teškoćama**, konkretno **smanjiti opterećenje gradiva** za te učenike:

„Moja preporuka je da se olakša takvoj djeci nastava i praćenje nastave, da bude prilagođeno njima, čim manje zadaće i da se radi na rješavanju nekih poteškoća. ... da im se smanji obim učenja i svega, a ne ko ostalima.“ (S7),

„...trebala bi mu učiteljica malo više toga prilagoditi. ... treba gledati da on što jednostavnije zadatke rješava, a on ima isto ko i ovi zadatke.“ (S8).

Jedna od upravo spomenutih sudionica ističe i **kreativan rad** naspram pukog praćenja online nastave (S7: *„... ali neka preporuka moja je da se dopusti da to bude na neki kreativan i jednostavniji način za njega. A ne da, recimo, mora tak puno učiti i da mora biti prisutan na toj online nastavi jer mislim da je to prekompleksno za takvu djecu.“*), a još jedan prijedlog ide u smjeru **razvijanja** boljih **interaktivnih platformi za učenje** (S2: *„Da se razviju neke interaktivne platforme na kojima učenici mogu i međusobno vježbati, znači kao neki vid suradnje... kao neki virtualni prostor u kojem oni rješavaju zadatke, ostvaruju neke ciljeve, ali da je nešto nalik nekoj vrsti igre što bi njima bilo napeto. ... S time da onda ta platforma za učenje mora biti prilagođena stvarno djeci s teškoćama, i slabovidnoj djeci i gluhoj djeci.“*)

Iduća je smjernica pomoćnika u nastavi rad na **većoj uključenosti pomoćnika** u procese školovanja učenika s teškoćama u razvoju. Sudionici navode da bi bilo korisno **zajednički donositi odluke** koje se tiču učenika s teškoćama:

„Ja nisam nastavnik, ali sam nastavno osoblje pa onak, bilo bi lijepo da nas pitate prije nego kažete "vi ćete to raditi tako", a ne pitate nas jel možemo to raditi tako. Znači, definitivno bolja komunikacija između zakonodavaca i onih koji izvode i provode te zakone bila bi poželjna, jel.“ (S5),

„Nas nitko ne pita za mišljenje, a trebali bi nas pitati na koji način i kak olakšati tim učenicima. To bi trebali svi biti uključeni, a ne, mi smo praktički isključeni bili kad je pandemija bila, pogotovo tu prvu godinu.“ (S8),

te ističu važnost njihova **prisustvovanja zajedničkim sastancima** u školi (S2: „*Pa voljela bi da se organiziraju nekakvi sastanci na kojima se onda raspravlja, na kojima se vidi tijek učenja učenika.*“ ,S3: „*Osim toga, pomoćnik provodi najviše vremena s učenikom s teškoćama u razvoju i od iznimne je važnosti da sudjeluje na sjednicama kada se govori o tom djetetu.*“, S4: „*Ja bi htjela da smo možda uključeni zajedno s tim profesorima i ravnateljicom na učiteljska vijeća gdje oni razmjenjuju informacije.*“). Kako bi bili bolje uključeni u nastavu na daljinu učenika kojima pružaju potporu u doba pandemije, od velike je važnosti **pristup platformama za učenje** (S8: „*Pa kaj se nas tiče, velim, prvo i osnovno bi trebali imati pristup i prisustvovati nastavi... ja mislim da bi nas trebali uključiti isto kao što su djeca uključena, da bi mi isto trebali dobiti šifru, ako smo već pomoćnici u nastavi, da smo u toku nastave.*“) i **dostupnost materijala za rad** (S1: „*... i onda kad bi mi dobili papire s kojima ćemo mi s njima odraditi sat, to bi možda bilo najefikasnije i za njih i za nas.*“, S5: „*Bitno je da i ja imam taj materijal pred sobom jer inače ne vidim ja što radi i kako radi. ... što i je jedan on onih opisa postupaka koje primjenjuju pomoćnici u nastavi u radu, to je onaj E12 šifra, znači pratiš ga po radnom materijalu, jer jedino tako ga možeš voditi kroz to...*“, S7: „*Trebalo bi i nama pomoćnicima biti omogućeno da koristimo neki program na kojem bi listali udžbenike.*“).

Unaprjeđenje podrške prema pomoćnicima u nastavi nije nešto što je u moći samih pomoćnika, no i na temelju rezultata koji govore o podršci koju dobivaju, može se zaključiti da u tom području definitivno ima prostora za napredak. Sudionici kao korisnu mjeru vide **stvaranje supervizijskih grupa** (S4: „*...tako da bi bilo dobro malo se uključiti u zajedničke sastanke u obliku supervizije, koja bi apsolutno trebala biti češće i ovako, a posebno u tim nekim kriznim situacijama... bilo bi dobro da sa stručnom osobom o tome razgovaram jer ja prihvaćam i podršku i savjet.*“, S6: „*Da ima ta supervizija i da ima nekakva stručna služba koja ti može pomoć da ti reče, ne znam, "probaj s ovim", "probaj s onim", to bi meni bilo okej...*“), a spominju i **unaprjeđivanje suradnje između stručnog tima i pomoćnika** u nastavi (S1: „*mislim da bi još sam nadodala to da je važna ta komunikacija između stručnog tima i asistenata općenito... veća suradnja bi bila potrebna i u pandemiji, a i općenito da nekako u fokusu bude učenik, pa da se svi*

prilagodimo kak je najbolje učeniku.“ , S6: „Za unaprjeđenje rada asistenata i učenika važno je i da asistenti imaju neki odnos i sa starcima i sa stručnom službom jer ovak ispadne da si sam i da se sam nosiš s tim izazovima, ajmo reć.“).

Izostanak spremnosti roditelja na suradnju sa školom može predstavljati prepreku inkluzivnom obrazovanju djece s teškoćama u razvoju (Kranjčec Mlinarić i sur., 2016.), pa tako jedna sudionica spominje i **unaprjeđenje suradnje s roditeljima** učenika kao važnu preporuku za unaprjeđenje rada (S7: *„...da tu postoji i nešto malo šire, neke informacije da roditelja zanima kakav je učenik u školi, kako mi to odrađujemo, pa onda ipak i neka pohvala i za mene i za učenika jer mislim da dobro i lijepo radimo, dobro surađujemo. Mislim da treba malo više kontakta općenito.“*), a sve to opisuje kao moguće **uz veće prihvaćanje pomoćnika u nastavi** (S7: *„Mislim da nas trebaju u školama bolje prihvatiti, da nas bolje trebaju tretirati jer smo mi to i zaslužili kao pomoćnici.“ , „Onda, da čim više roditelja nas prihvati, da budu zadovoljni s nama jer se mi stvarno maksimalno trudimo toj djeci pomoći, a i roditeljima na kraju krajeva. ... i da nas trebaju možda malo više cijeniti i malo više imati povjerenja u nas jer stvarno je to nama životni poziv i mi volimo taj posao raditi.“*).

Vežano uz radno mjesto pomoćnika u nastavi, za sudionike bi bilo od pomoći da su određeni **zahtjevi bili prilagođeni okolnostima pandemije**, kao npr. **osiguravanje besplatnih testova na virus COVID-19:**

„Mislim, mogli su davati besplatne testove.“ (S3),

„Ti testovi, testiranja na COVID... tu nam se mora isto izaći u susret i izjednačiti nas s učiteljima. A ne da smo prepušteni sami sebi i da ih nije briga. Jer nama je svakih potrošenih 100 - 150 kn za to testiranje bilo jako, jako puno.“ (S7).

Dvije sudionice kao unaprjeđenje rada u pandemiji vide i **smanjenje opsega pisanih izvještaja o radu**, što opisuju na sljedeće načine:

„I preporuka je da nas barem u pandemiji, ali i općenito, ne opterećuju svim pisanim izvještajima koje trebamo predavati.. od tjednog dnevnika rada,

narativnog, neki pišu i šihterice, kak se to veli.. pa to u pandemiji stvarno nema smisla. Dajte nam da napišemo par rečenica što i kako smo radili i gotovo.“ (S7,)

„Ali nebuloze, recimo, mi nemamo nikakve dodatne sate za pisanje izvještaja. To bi se isto trebalo srediti. ... Ja pišem dakle 4 izvještaja tjedno, za putne troškove, šihtericu, izvještaj sa šiframa i još izvještaj za cijeli mjesec.“ (S8).

Uređenjem radnog statusa pomoćnika u nastavi, većina sudionika smatra da bi se takvim radnjama, osim samog statusa koji je nedovoljno uređen za pomoćnike, unaprijedio i rad s djecom s teškoćama u razvoju kako u uobičajenom kontekstu življenja, tako i u kriznim uvjetima.

Neizvjesnost zadržavanja radnog mjesta sudionici istraživanja Jeđud (2017.) ističu kao bitan faktor koji ima nepovoljni učinak na obavljanje posla pomoćnika u nastavi. Tako bi prema mišljenju sudionika ovog istraživanja od iznimne važnosti bilo uvođenje **stalnog radnog odnosa** za pomoćnike u nastavi, što oni potkrjepljuju sljedećim izjavama:

„Ali kako se može unaprijediti ovaj posao; može se slat ljude na edukacije prek ljeta - onaj tko to hoće raditi - ali onda nek im ugovor traje cijelu godinu, nek se ne prekida. ... Znači, može se to naučiti, može se ljude opremiti i može ih se onda pošteno platiti, a prek ljeta nek idu na radionice. Zašto ne.“ (S3)

„Znači preporučila bi ... da se riješe ovi neki neriješeni problemi u statusu pomoćnika u nastavi, a to je konkretno ovi otkazi svake školske godine; sa zadnjim danom nastave, pomoćnici dobe otkaz... Znači, ono, nek budu onda zaposlenici s punim pravima, a nek ih se onda tako tretira.“ (S5)

„...da dobijemo stalni radni odnos, a ne da mi u strepnji čekamo jesen hoćemo li dobiti ponovno posao.“ (S8)

Opće je poznato da pomoćnici u nastavi rade za male plaće shodno niskoj satnici i nepunom radnom vremenu, a upravo potplaćenost djeluje demotivirajuće za one koji obavljaju taj posao (Jeđud, 2017.) „Normalno bi to bilo sve da su nam i plaće nekakve normalne, a ne socijalne pomoći jer ovo kaj mi dobivamo, to je prestrašno.“ - navodi

jedna od sudionica (S8), stoga je **povećanje plaća** iduća smjernica za unaprjeđenje posla pomoćnika u nastavi (S3: „*Onda, definitivno treba plaće povećati jer ovo je besmisleno.*“ , S4: „*Mislim da bi trebali biti puno, puno bolje plaćeni i kako bi privukli kvalitetne ljude i kako bi ta djeca dobila bolje asistente, pripremljenije, angažiranije, motiviranije jer djeca to osjete.*“ , S5: „*Znači, prvo - definitivno povećanje plaće .*“).

Uz to, neki od sudionika ističu i važnost **dodatnih edukacija** za pomoćnike u nastavi, što je vidljivo iz sljedećih izjava:

„Jer vrlo često smo mi ti koji na kraju, mislim, nije to naš posao ali na kraju ako mi ne objasnimo učeniku gradivo na onaj način kako ga on može shvatiti, onda učenik to gradivo neće shvatiti, jel. ... Zato velim, nekakva edukacija u pogledu obrazovnih kompetencija bi trebala isto postojati za pomoćnike u nastavi, jel.“
(S5),

„Da nam se omogući isto tako neka edukacija, znači da imamo isto edukacije kao što imaju i učitelji u toku školske godine. ... jer, nama nitko niš nije ponudio, niti sam vidla da bi bila organizirana kakva edukacija koje bi ministarstvo platilo za pomoćnike u nastavi ili održao na dobrovoljnoj bazi, ne.“ (S8)

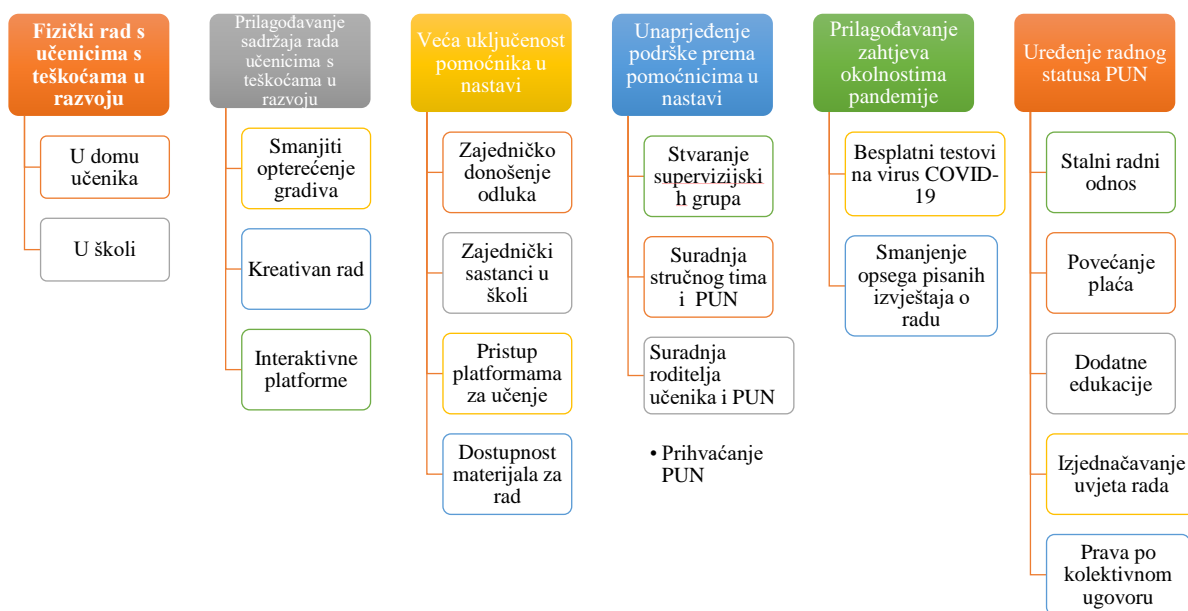
Sudionici ovog istraživanja koji su obavili potrebnu edukaciju za pomoćnika u nastavi, navode da je ona bila trajanja oko 20 sati, što nije dovoljno za stjecanje potrebnih kompetencija za rad s djecom vrlo različitih teškoća u razvoju, a i ranija istraživanja (Romstein i Velki, 2017., Jeđud, 2019.) također potvrđuju da pomoćnici takvom vrstom osposobljavanja dobiju tek opću sliku o učenicima s teškoćama, stoga nisu primjereno osposobljeni za rad.

Za kraj, s obzirom na već spomenut izazov vezan uz nejednake uvjete rada pomoćnika u nastavi, sudionici kao preporuke navode i **izjednačavanje uvjeta rada** za pomoćnike u nastavi na **području čitave države** (S4: „*I ti nejednaki uvjeti rada su nešto što mene isto muči, to bi definitivno trebalo izjednačiti.*“ , S5: „*da se ne dopušta ovaj kao, "pa možete ih zaposlit na ugovor o radu, a možete i na djelu, a možete i studentski ugovor, možete i keš na ruke.."* - znači ne, ne! Nego uvesti jedno pravilo na razini cijele države, ne.“) te

izjednačavanje prava s djelatnicima škole po kolektivnom ugovoru (S5: „I da nam se izjednače sva prava iz kolektivnog ugovora za zaposlenike jer mi koji zaista jesmo zaposlenici u punom smislu; ... Mi smo zaposlenici škole, da smo onda i tako plaćeni, uključujući i ovaj dodatak na staž recimo, za što smo zakinuti. I da nam se, ... znači plus jedan dan godišnjega na uvjete rada, konkretno na rad s učenicima s teškoćama.“, S8: „I za regres. Nemamo regres po kolektivnom ugovoru ko svi zaposlenici škole. Nama je i regres i božićnica manja nego je propisana za ostale zaposlenike škole...“).

Slika 4.4.
Prikaz prijedloga za unaprjeđenje rada PUN

Iz priložene slike (slika 4.4.) je vidljivo kako smjernice za unaprjeđenje rada nastavi s učenicima s teškoćama u razvoju za pomoćnike u obuhvaćaju ne samo kontekstom vezane prijedloge, već i prijedloge koji se tiču unaprjeđenja statusa pomoćnika općenito. „Nevidljivom“ položaju pomoćnika u nastavi u školi svjedočimo već dugi niz godina, a upravo ove godine, 2022., održan je prosvjed pomoćnika u nastavi u Zagrebu. Prosvjedom su pomoćnici u nastavi željeli ukazati na nedostatke pravnog okvira na kojem se njihov rad zasniva te su isticali važnost kreiranja novih politika i promjena vezanih uz njihov status kako bi inicirali prepoznatost njihove uloge u školovanju učenika s teškoćama u

razvoju³. Praktične implikacije ovog istraživanja ogledaju se u prijedlozima sudionika istraživanja koji se preklapaju sa zahtjevima pomoćnika u nastavi predstavljenim na prosvjedu. Stoga, nije li vrijeme da država poduzme konkretne akcije namijenjene rješavanju njihova problema?

Nadalje, ovaj rad ukazuje na određene prednosti, ali i nedostatke rada pomoćnika s djecom s teškoćama za vrijeme trajanja pandemije COVID-19, a preporuke za unaprjeđenje mogu poslužiti svim akterima procesa odgoja i obrazovanja; ravnateljima, stručnim timovima, učiteljima i samim pomoćnicima u nastavi pri kreiranju drugačijih radnih obaveza, zadataka, pravila i dogovora koji će uspješnije odgovarati na potrebe učenika s teškoćama u razvoju u školovanju na daljinu.

Što se ograničenja ovog istraživanja tiče, uzorak sudionika koncentriran je pretežito u jednom geografskom području, Gradu Zagrebu, pa ne saznajemo kakva iskustva imaju pomoćnici u nastavi iz istraživanjem neuključenih krajeva Hrvatske. Sada kada su ovim kvalitativnim istraživanjem postavljene određene teze koje mogu predstavljati temelj izučavanja pandemijskog načina rada pomoćnika u nastavi i školovanja učenika s teškoćama u razvoju, kvantitativno istraživanje moglo bi riješiti pitanje geografske sličnosti ili razlika u iskustvima pomoćnika.

Metoda *online* intervjua, iako popularna u današnje vrijeme, ima svoje nedostatke, a neki autori u tom kontekstu spominju potencijalne probleme *online* intervjua tehnološke vrste poput slabe internetske veze, prekida poziva ili slabe oštine slike (Seitz, 2016.; prema Johnson i sur., 2021.). U intervjuima provedenim u svrhu ovog istraživanja bilo je situacija poput zamrzavanja slike, prazne baterije na mobitelu, nedostatka privatnog prostora za razgovor. Međutim, smatram da ne možemo očekivati uvijek idealne situacije koristeći spomenutu metodu, pa je ovakve vrste poteškoća najbolje otklanjati u trenutku.

---

³ Dnevnik.hr (2022). Pomoćnici u nastavi traže ista prava koja imaju profesori u školama: „Gotovo da žive u školama, a nisu zaposlenici.“. Posjećeno 20.7.2022.g. na mrežnoj stranici Dnevnik.hr: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/pomocnici-u-nastavi-traze-ista-prava-koja-imaju-profesori-u-skolama---721327.html>

Za potrebe intervjuiranja, koristila sam tehniku polustrukturiranog intervjua kako bi osigurala određeni okvir iskustava koje bi po mom mišljenju bilo poželjno prikupiti. Protokol pitanja sadržavao je popriličan broj tematskih područja i potpitanja, pa je u nekim intervjuima fokus bio na manje bitnim stvari nasuprot onim za sudionike važnijima. Stoga, smatram da bi nestrukturirani intervju bio bolja opcija prilikom izučavanja nepoznatog konteksta s obzirom na to da upravo ta tehnika u usporedbi s polu/strukturiranim intervjuima dopušta sudionicima da sami ispričaju svoja iskustva, dok je zadatak intervjua da aktivno sluša i zapaža, čime je u poziciji prikupljanja potencijalno detaljnijih podataka i osobnijih priča (Guthrie, 2010.).

Nadalje, smatram da je za proširivanje spoznaja vezanih uz ulogu pomoćnika u nastavi i školovanje djece s teškoćama u razvoju u kontekstu pandemije poželjna i triangulacija izvora podataka, kojom se kombiniraju različite metode uzorkovanja kako bi se prikupili podaci od različitih vrsta sudionika (Rothbauer, 2008.). Konkretno, uzorak sudionika mogao bi obuhvaćati roditelje učenika s teškoćama u razvoju koji su imali iskustvo školovanja na daljinu i suradnje s pomoćnicima u nastavi u to vrijeme, kao i učitelja i nastavnika koji pripadaju spomenutom kriteriju.

5. Zaključak

2020. godine zadesila nas je pandemija COVID-19 koja je donijela niz izazova u svim segmentima svakodnevice, pa tako i u području odgoja i obrazovanja. Proglašenjem izvanrednog stanja obilježenog karantenom početkom pandemije pomoćnici u nastavi spominju različita iskustva rada, i to od samostalnog rada od kuće, rada s učenikom putem video poziva, odlaska u dom učenika ili rada „jedan na jedan“ s učenikom u školi, do plaćenog ili neplaćenog izostanka rada. U takvim izvanrednim okolnostima poput konteksta pandemije ne postoje usuglašena pravila rada za sve, a različita iskustva potencijalno se temelje i na generalno nejednakim uvjetima rada pomoćnika u nastavi na području Republike Hrvatske. Bez obzira na način rada, uloga pomoćnika u nastavi bila je samostalno kreiranje sadržaja za rad, što je dovelo do iskustva, ali i izazova zajedničkog većini sudionika, a to je preuzimanja uloge učitelja. Količina posla i radni zadaci koji se

ne slažu s općenitom ulogom pomoćnika u nastavi idući su detektirani izazovi. Nadalje, početkom pandemije bilo je izraženo otežano dobivanje uputa i informacija, pa i izostanak istih. Nesigurnost radnog mjesta za pomoćnike u nastavi ogledala se u neizvjesnosti rada, ali i plaća. Osim spomenutih nejednakih uvjeta rada, izazovi vezani uz radna prava izraženi u pandemijskom kontekstu bili su: manja plaća uslijed čestih samoizolacija te pravo na godišnji odmor koje su pomoćnici bili primorani iskoristiti, iako nisu na godišnjem odmoru. Neuređenost radnog statusa pomoćnika u nastavi zaposlenih preko studentskog ugovora odražavaju diskriminaciju obzirom na vrstu radnog ugovora, pa tako saznajemo da za vrijeme nastave na daljinu oni nisu imali pravo na rad, plaću, bolovanje. Nastavu na daljinu pomoćnici u nastavi opisuju nefunkcionalnom i neprimjerenom teškoćama učenika, a kontekst pandemije sa sobom donosi i niz prepreka tehnološke prirode. Mjere Stožera civilne zaštite pokazale su se u nekoj mjeri besmislenim za djecu osnovnoškolske dobi, a otežavale su i rad pomoćnika. Zabilježeni su i izazovi u odnosu s učenicom pri čemu je najizraženiji gubitak radnih navika učenika, a povratak na nastavu označavao je tranziciju koja je zahtijevala njihovu ponovnu prilagodbu na rad iz školskih klupa. U nizu svih izazova pomoćnici u nastavi obično su bili prepušteni sami sebi. Podrška škole u globalu, a time i stručne službe prema pomoćnicima u nastavi je izostajala. Ipak, pomoćnici u nastavi podršku učitelja i nastavnika doživljavaju pozitivnom, kao i podršku od strane koordinatorice. Podijeljena iskustva pomoćnici u nastavi imaju vezano uz podršku roditelja koja je ponegdje pozitivna, a ponegdje nedostatna ili pak izostaje. Upravo u području podrške prema pomoćnicima u nastavi vidljiv je prostor za napredak. Na strani učenika s teškoćama u razvoju, pomoćnici u nastavi ističu važnost fizičkog rada, odnosno direktnog kontakta u vidu pružanja potpore kao i bolje prilagođavanje školskog sadržaja, što mnogi od njih izdvajaju kao preporuku za rad u kriznim uvjetima. Općenito, ono što pomoćnici u nastavi konstantno izdvajaju kao preporuke za unapređenje dotičnog radnog mjesta vezane su uz uređenje radnog statusa pomoćnika u nastavi, a u pandemijsko doba to bi bilo prilagođavanje zahtjeva prema pomoćnicima okolnostima pandemije i veća uključenost pomoćnika u procese školovanja učenika s teškoćama u razvoju.

Popis slika

1. *Slika 1.2.* Izazovi u radu pomoćnika u nastavi, str. 6.
2. *Slika 4.1.* Grafički prikaz načina rada PUN početkom pandemije COVID-19, str. 16.
3. *Slika 4.2.* Prikaz oprečnih kategorija podrške nastavnika i učitelja prema PUN, str. 41.
4. *Slika 4.3.* Prikaz različitih kategorija podrške roditelja, str. 42.
5. *Slika 4.4.* Prikaz prijedloga za unaprjeđenje rada PUN, str. 50.

Popis tablica

1. *Tablica 4.1.* Prikaz izazova rada pomoćnika u nastavi u doba pandemije COVID-19, str. 21.

Literatura

1. Balaško, T. (2021). *Utjecaj pandemije virusa Covid-19 na rad u školi s djecom s poteškoćama*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
2. Baloran, E., & Hernan, J. (2020). Crisis self-efficacy and work commitment of education workers among public schools during COVID-19 pandemic. *Preprints 2020*, 2020070599.
3. Beronić, M. (2020). *Pomoćnici u nastavi - iskustva iz prakse*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
4. Drandić, D. (2017). Uloga pomoćnika u nastavi u provođenju inkluzivnog obrazovanja. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 158(4.), 439-459.
5. Drandić, D., i Radetić Paić, M. (2020). Suradnja u inkluzivnim školama: Kako pomoćnici u nastavi procjenjuju njihovu suradnju s učiteljima u razredu? *Ljetopis socijalnog rada*, 27(1), 151-178.
6. Guthrie, G. (2010). Interviews. U: *Basic research methods: An entry to social science research* (str. 118-129.). New Delhi: SAGE Publications India.

7. Habuš, I. (2019). *Efikasnost asistenata u primarnom obrazovanju*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
8. Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
9. Igrić, Lj. (2015). Odgojno-obrazovana praksa i različitost. U: Igrić, Lj. (ur.), *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Igrić, Lj. (2015). Uvod u inkluzivnu edukaciju. U: Igrić, Lj. (ur.), *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća*. Zagreb: Školska knjiga.
11. Jeđud, I. (2019). *Problematika suradnje pomoćnika u nastavi i učitelja u ostvarivanju inkluzivnog nastavnog procesa*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
12. Johnson, D. R., Scheitle, C. P., & Ecklund, E. H. (2021). Beyond the in-person interview? How interview quality varies across in-person, telephone, and Skype interviews. *Social Science Computer Review*, 39(6), 1142-1158.
13. Koren, A. (2021). Izazovi roditelja djece s teškoćama u razvoju rijekom pandemije COVID-19. *Socijalne studije*, 4(4), 7-37.
14. Kranjčec Mlinarić, J., Žic Ralić, A., i Lisak, N. (2016). Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama inkluzije učenika s poteškoćama u razvoju. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 65, 233-247.
15. Leutar, Z. i Buljevac, M. (2020.). *Osobe s invaliditetom u društvu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
16. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
17. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. *Narodne novine*, 22/2020.
18. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju. *Narodne Novine*, 24/2015.

19. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. *Narodne novine*, 102/2018.
20. Romstein, K., i Velki, T. (2017). Pomoćnici u nastavi: problemi u praksi i percepcija vlastite uloge u nastavnom procesu. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 63(1), 151-158.
21. Rothbauer, P. (2008). Triangulation. U: Given M. L. (ur.), *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods* (str. 893–895.). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
22. Tonković, A., Pongračić, L., i Vrsalović, P. (2020). Djelovanje pandemije Covid-19 na obrazovanje diljem svijeta. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 4(4), 121-134.
23. Toseeb, U., Asbury, K., Code, A., Fox, L., & Deniz, E. (2020). *Supporting families with children with special educational needs and disabilities during COVID-19*. Kratko priopćenje. Sveučilište u New York-u, Odjel za odgoj i obrazovanje.
24. United Nations Children's Found (2020). *Odgovori na COVID- 19: Pitanja u vezi djece s teškoćama u razvoju i odraslih s invaliditetom*. Posjećeno 27.2.2022.g. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/covid-19-pitanja-u-vezi-djece-s-teskocama-u-razvoju-i-odraslih-s-invaliditetom>
25. United Nations Children's Found (2021). *Seen, counted, included. Using data to shed light on the well-being of children with disabilities*. UNICEF, New York. Posjećeno 26.2.2022.g. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://data.unicef.org/resources/children-with-disabilities-report-2021/>

Prilozi

Podsjetnik događaja za vrijeme pandemije COVID-19

Ovaj podsjetnik poslan je svakom sudioniku u prilogu s informativnim letkom, kako bi se mogli prisjetiti vremenskog slijeda događaja po pitanju odgoja i obrazovanja od početka pandemije COVID-19.

Prilog 1.

Prva stranica podsjetnika događaja za vrijeme pandemije COVID-19

Početak pandemije, godina 2020. :

11. 3. 2020. g. Svjetska zdravstvena organizacija objavljuje PANDEMIJU COVID-19
16. 3. 2020. g. početak NASTAVE NA DALJINU (vrijede suglasnosti PUN)
21. 5. 2020. g. POVRATAK U ŠKOLU učenika razredne nastave (1. – 4. razreda)

Školska godina 2020./2021. :

moguća 3 modela rada:
A. <i>nastava uživo</i>
B. <i>mješoviti model nastave</i> - neka razredna odjeljenja uživo, neka <i>online</i> / smjenska nastava
C. <i>online nastava</i>
18. 1. 2021. g. (nakon zimskih praznika) - povratak u školu učenika od 1. – 4. razreda , ostali <i>online</i>

*za djecu s teškoćama u razvoju vrijedi preporuka:

“Za učenike s teškoćama u razvoju koji imaju osigurane pomoćnike u nastavi ili stručne komunikacijske posrednike, preporučujemo da se omogući dolazak u školu i sudjelovanje u nastavi na daljinu, poštujući Upute Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i Ministarstva znanosti i obrazovanja od 20. svibnja 2020. godine. Iznimno od ovih Uputa, uz suglasnost pomoćnika u nastavi/stručnog komunikacijskog posrednika i roditelja učenika, moguće je organizirati praćenje nastave na daljinu i u domu učenika.“ 15.1.2021.
MZO

Prilog 2.

Druga stranica podsjetnika događaja za vrijeme pandemije COVID-19

Školska godina **2021./2022.** :

rujan 2021. – početak nastave uz Upute za sprječavanje i suzbijanje bolesti COVID-19 na snazi
12. 11. 2021. g. - uvođenje posebne sigurnosne mjere obveznog testiranja zaposlenih u sustavu odgoja i obrazovanja
7. 4. 2022. g. – ublažavanje mjera , prestanak nošenja maski ...

Kratki upitnik o obilježjima sudionika

Prilog 3.

Upitnik o obilježjima sudionika

Osnovni podaci	Spol:
	Dob:
	Županija u kojoj radite:
	Stručna sprema:
	Zanimanje:
	Završena edukacija za pomoćnika u nastavi: DA / NE
	Trajanje edukacije:
	Provedenu edukaciju je organizirao tko:
	Imate li / jeste li imali superviziju tijekom rada?
	Od koje školske godine radite / ste radili kao PUN?
	Stož na radnom mjestu pomoćnika u nastavi:
	Jeste li bili / zaposleni na radnom mjestu PUN početkom pandemije u RH (03/2020): DA / NE
	Razred koji je učenik pohađao u šk. godini 2019./2020. :
	Vrsta teškoće kod učenika kojem pružate / ste pružali podršku:

Skraćena verzija pitanja

Prilog 4.

Skraćena verzija protokola pitanja

1. Opišite kakve ste upute o radu s učenicom dobili početkom pandemije.
2. Što se promijenilo u Vašem radu s početkom pandemije u ožujku 2020.g. u odnosu na razdoblje prije pandemije?
3. Kako ste se prilagodili na novi način rada u pandemiji?
4. Opišite koje izazove za pomoćnike u nastavi vidite vezane uz nastavu na daljinu.
5. Kakva je bila podrška učitelja? A kakva koordinatora?
6. Kako biste opisali suradnju s roditeljima?
7. Koji su Vaši prijedlozi za unaprjeđenje rada pomoćnika u nastavi i učenika s teškoćama u kriznim stanjima?